

והעליתם את עצמותי, (שם) יבול מיד, (רעב) ת"ל אחכם, לכשתהיו עולים
ר' מאיר אומר (רעג) אחכם, מלמד שהעלה כל שבט ושבט עצמות
ראש שבטו עמו :

חסלת פסקא ויהי בשלח.

הערות ותקונים.

על נחלי ארנון, פקד אחכם נע"ז יפקוד אחכם נע"ז ע"כ, ויזלקוט נשלם סוף רמז
רכ"ז הניא מאמר המכילתא הזה, וסיים אותו דדברי הפסיקתא דילן, פקידה נמזרים
פקידה נסיני פקידה ננין פקידה נתארי. (רעב) ת"ל אחכם, נמכילתא ותתחומא, שומע
אני מיד ת"ל אחכם כשתהיו עולים, ומנין שאף עצמות שאר השבטים העלו עמם, שגאמר
מזה אחכם ע"כ, והמאמר הזה הוא מקור לדברי רש"י בתקומתו, למדנו שאף עצמות כל
השבטים העלו עמם ע"כ. וכן נפ"י לסוטה (ז' ע"ב) עצמות כל השבטים העלו ממזרים
והוא שאמר יוסף והעליתם את עצמותי מזה אחכם עם עצמותיכם עכ"ל ויזלקוט נשלם
רמז רכ"ז, הניא דברי המכילתא וסיים, ז"ה תרי עשר והכוונה כי זה ננימטריא תרי
עשר, והם כל ה"ב שבטים, ואולם הסיום הזה ליתא גם. ועיין נז"ר פ"ה. (רעג) אחכם
מלמד כו', נירושלמי סוטה פ"א סוף ה"י, אנכי ארד עמך מזרים ואנכי אעלך גם עלה,
מה ת"ל גם יולה אמר אותך אני מעלה ושאר כל השבטים אני מעלה שכל שבט ושבט
העלה עצמות ראש שבטו עמו ע"כ.

פ ס ק א י"א.

עשר תעשר.

(א) עֶשֶׂר תַּעֲשֶׂר, (רברים י"ד כ"ב), (ב) נבהל להון איש רע עין, (משלי כ"ח
(כ"ב) ר' חנינא פתר קרא בעפרון, דא"ר חנינא כל שקלים האמורים
בתורה

הערות ותקונים.

(א) עשר תעשר, תקן בתנולה ל' ע"ב נמשכה, נעצרת שבעה שבעות, היינו כל
הזכור, אך כשחל בשנת קורין עשר תעשר, וכן נפסיקתא רבתי פכ"ה פסקא עשר תעשר
סיים, ממה שקראו נענין עשר תעשר והעיר גם הנאמן מהר"מ ז"ל, ת"ל ר"ל ציוס שני
של שבעות כשחל בשנת, קורין עשר תעשר ואע"כ דגם נפסח קורין עשר תעשר, קצת
הדרג של פרהס זו כאן בשבעות, לפי שהענין מסיים נענין נתינת התורה כו' עכ"ל.
הנה מ"ש הנאמן מהר"מ, ציוס שני של שבעות כשחל בשנת, כוונתו מפני שיום ראשון של
שבעות לא יחול לעולם בשנת, לפי הכלל לא נד' פסח, אולם נא"י שנסדרה גם הפסיקתא
דילן אין עושין גם י"ט רק יוס' אחד, אבל יתכן שצנזר שהיו מקדשין עפ"י הראיה לא היו
מאשימין בזה כלל לא נד' פסח כמ"ש רש"י פסחים נ"ח ע"ב ד"ה כחל להיות נצטי בשנת
ע"ש וא"כ איפוא יכול יוס' ראשון של שבעות לחול ציוס השנת. (ב) נבהל להון, כל מאמר
הפסקא הלזה עד סופו, העתיק המתחומא פ' ראה פ' עשר תעשר, ככתבו וכלשונו לא
נפקד דבר, ובמדרש שו"ר פל"ה העתיק מאמר גדול ממנו, אך בחלקו הסדר, גם נשנה
התחלת המאמר הזה, נצ"ר פכ"ה, ודברי ר' חנינא כל שקלים שנתורה, מוצא נירושלמי
קדושין פ"א רש ה"ב, ונצנצלי בברכות כ' ע"א, ונ"מ פ"ז ע"א, ורות רבה פ"ז, ונפסיקתא
רבתי פ"א, ובשם"ר שם נעשות א"ר חמא, ז"ל אמר ר' חנינא, ונכ"י כמנול ר' יודן פתר
קרא

בחורה סלעים, (ג) ובנביאים ליטריין, ובכתובים קינטריין, (ד) א"ר יודה בן פזי חוץ משקלי עפרון דהוו קנטריים, הה"ד בכסף מלא וגו' (בראשית כ"ג ט') וע"י שהכנים עין רעה בממונו של אברהם אבינו חסרו הכתוב וי"ו, הה"ד ארני שמעני ארץ ארבע מאות שקל כסף בני ובניך מה הוא (שם שם ט"ו), אין את בעי למיתן ארבע מאות קינטריין כסף (ה) מן פחוריה דביתך את יכול יהיה לי, (ו) וע"י שהכנים עין רעה בממונו של אברהם אבינו חסרו הכתוב וי"ו, הה"ד וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרן (בראשית כ"ג ט"ז) עפרון תניינא חסר:

(ז) ר' אמי פתר קרא בשואל, שהיה עינו צרה לשכור שתי פרות, ושכר אתה (ח) ושאל אתה, ולא ידע כי חסר יבואנו, שנאמר בעליו אין עמו שלם ישלם (שמות כ"ב י"ג).

ר' יצחק פתר קרא, בזה שהוא מלוה את ישראל ברבית, והיתה עינו צרה להלוותו שלא ברבית, והוא מלוה אותו ברבית, ולא ידע כי חסר יבואנו, דכתיב מרבה הוננו בנשך ובתרבית לחונן דלים יקבצנו (משלי כ"ח ח'), ואיזה הוא חונן דלים זה עשו הרשע, ועשו הרשע חונן דלים, (ט) עושק דלים הוא, כגון (י) אילין אפטרופיא דנפקין לקרייתא (יא) ועלון למדינתא, ובזוין לאריסיה, ואמרין בנשן מסבניא

הערות ותקונים.

קרא צעפרון דא"ר חנינא, ובכ"י אקספארד הנוסחא כמו לפנינו. (ג) צנצילים ליערין ובכתובים קינטריין, שתי המלות האלה שמות משקלים הן ציוני וצרוני, הראשונה היא λίτρα (עין מוספי ערך לטר), והשנית היא כמו קינטרין, centenarius (צענטנערי) ועיניה מלה לטריין. (ד) א"ר יודה בן פזי כו'. הה"ד בכסף מלא, כ"ה צירושלמי קדושין ס. אצל צנצלי סם צלי סם האומר, והגירס' סם דכתיב ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר, ובפסיקתא רנתי פ"א הנוסחא, ר' אבא בן יודן צ"ג יתרה צ"ר סימון, ובצ"ר פליה הנוסחא משונה קצת ובהרחצת דברים, אר"ה כל שקלים כו'. ר' יודן אומר חזק משקלי עפרון שזו קנטרין, הה"ד נזהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו, שחסרתו התורה וי"ו, וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרן, עפרן כתיב, חסר וי"ו ע"כ, ונערך ערך עפרן הניא דברי הפסיקתא, וצילקוט משלי רמז תתקס"ג מוצא המאמר הזה צ"ס התנחומא. (ה) מן פחוריה דביתך, ר"ל מן הפחות הממלא צניקת, נתחומא ראה סם מן סחורה דביתך, ובכ"י אקספארד מוזותיה דביתך, ר"ל מה שמואל צוית הצית, ובכ"י כרמולי מן סעודתא דביתך, אין ספק שז"ל סם סעודתא, כמו שהניא הערוך ערך סעודתא, צפסקא דעשר תעשר אינעית מייחין לי קינטירי דכסף, מן סעודתא דביתך את יכול יתן לי, ס"א חרותה פ"י זל, וע"ז כתב המוסף כמו סחודתא, ע"ן סח צ' עכ"ל, ונערך סח הניא הערוך סם דברי התרגום על ולחום כגללים, ונבלתהון כסיחא, וכתב סם המוספי פ"י צ"י צואה עכ"ל, ונעלם ממונו שלשון הכתוב הוא, וסחי נבלתם כסודתא, וכן סחי ומלום. (ו) וע"י שהכנים כו', כ"ה בכ"י אקספארד ונתחומא, אצל בכ"י כרמולי חסר מכלן עד ר' אמי פתר, והדין עמו צמקת, כי צמח אף למותר הוא, צאשר כבר נשנה למעלה. (ז) ר' אמי, נתחומא סם ר' אומר פתח קרא, צ"ל ר' אמי פתר קרא. (ח) ושאל אתה, ר"ל והשאלה מתה ויחייב צאונסין גס צעלי אין עמו, ואם היה שוכרה היה פטור, ומפורש צמדס צ"ר פליג, וע"י שלא שרר אלא אחת אס מתה לו נצירה הוא מלסם, אס שרר ומתה אומרה חורה אס שרר הוא צא צשכרו, הוי נזהל להון איש רע עין, שהיתה עינו רעה לשכור, מתוך כך ולא ידע כי חסר יבואנו, הוא שכתב צעלי אין עמו שלם ישלם ע"כ. (ט) עושק דלים הוא, בכ"י כרמולי נוסף אס עושק רש וגו' (קהלת ה' ז') זה עשו. (י) אילין אפטרופיא, מוצא צערוך ערך אפטרופוס צ"ס פסקא דעשר תעשר, והמלה היא יונית *παίτηρος* פי ממונה ופקיד (פערזולטער). (יא) ועלון למדינתא וצוין לאריסיה, בלשון מסורס הוא וכז"ל וצוין לאריסיה, ועלון למדינתא, כמו שהוא בכ"י אקספארד וכרמולי ונתחומא, וזהו הרעיון מסורס היטב, שהולכים לכפרים (עין ערוך ערך קריה) וחומסים ונחלים, וצאונס העירה, אומרים הניא לנו עניים ונכלכל אותם, ובש"ר פליא, נעתק המאמר הזה ללשון, ח"ל כגון הנמונים ודוכסים ואפרקן שסם יוצאים לעיירות, (העתיק מלת קרייתא, עיירות מן קריה צשפת עברי, אולם נלשן קח"ל

מסבניא דבעינן למעבר עמהון מצו' מתלא אמר (יב) גיירי (יג) בחיורין ומפלגין לבישי':
(יד) ר' לוי פתר קרא, בזה שאינו מוציא מעשרותיו כראוי, (טו) דא"ר לוי מעשה
בארם אחד שהיה מוציא מעשרותיו כראוי, והיה לו שדה אחת, והיתה
עושה אלף מרות, והיה מוציא ממנה מאה מרות למעשר, וממנה היה ניוון כל
ימיו, ומתפרנס כל ביתו בשעת מיתתו קרא לבנו ואמר לו, בני תן דעתך בשרה
זו, כך וכך מרות היא עושה, כך וכך הייתי מוציא למעשר, והייתי מוציא ממנה
מזונותי כל ימי, וממנה הייתי מתפרנס כל ימי, בשנה ראשונה זרע אותה הבן
ועשתה אלף מרות, והוציא ממנה מאה מרות למעשר, בשנייה נכנס בו עין צרה,
והיה פורת עשרה והיא פחתה מאה, וכן בשנה שלישית רביעית וחמישית, עד
שעמדה על מעשרותיה, וכיון שראו קרוביו כן, לבשו לבנים, ונתעמפו לבנים,
ונכנסו אצלו, אמר להם מה באתם לשמוע על אותו האיש (טז) שנדרוה, א"ל חס
ושלום לך, באנו אלא לשמוע ממך, לשעבר היית בעל הבית, והקב"ה כהן, ועכשיו
נעשית כהן, והקב"ה בעל הבית, (יז) א"ל לוי מיפחית לה שנה מן שנה עילוי
עידנא, לפיכך משה מזהיר את ישראל ואמר להם. עשר תעשר:
(יח) במח' בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה (תהלים ל"ג) (יט) להגרנימוס
שיצא

הערות ותקונים.

ח'ל הוראתה (כפר), ונחלץ ונחזין, וכשהם נחזין חומרים הנצלו לנו עניים ונפרנסם ע"כ,
וע"ל דרש כעין זה, נגמור צימ' דף ע' ע"ב, מה להוין דלים יקננו, אמר רב כגון
שזור מלכא ע"כ. (יב) גיירי נחזירין ומפלגין לבישיה, כ"ה צכ"י אקספארד, וצכ"י כרמולי
נטעות גייכא, ונחנחומא מתלין אמר נחזירין ומפלגים נחולין, ס"א מתלא אמר גייסי
נחזירין ומפלגא לבישיא שגגה היא, נוסחא הראשונה חסרה המלה גייפא, גם ל' לחולים
חסת נחולין, וננוסחת ס"א, ליל גיירי נחזירין גייסי, ומוצא נערך ערך גיך, ח'ל צריס
ויר פ' מלא כף נחת, (פ"ג) וצריס פסקא דעשר תעשר מתלא אמר גייפא נחזירין ומפלגא
לבישיא. ס"א גירא, תרגום הנוסף והנופחת גייפא וגייפא, פ"י נולפת צכ"ר תפוחים
ומתלקטם לחולים עכ"ל, ונערך גר ד', הציא נוסחת ס"א, נחזירין ומפלגא לבישיא,
ס"א גופא, ונאף אשה תרגו' ונאן דגיר אחתא, עכ"ל. ונמדרש שז"ר גם הציא המעל
צלה"ק מנאפת תפוחים וחולקת לחולין, ויש להעיר שהרמ"ל נערך גיך הפריד נטעות
את הערך לשנים, ונעלם ממנו שפ"י אשר הציא הערך אחר לאון התרגום, מוסב אל
המאמר אשר נרשף הערך. (יג) נחזירין, פ"י תפוחים, ועיין צ"ר פ"ג תפוחי זהב חר'
עקילם חזירין דדב, וראה מה שכתבתי בפסקא שור או כצ"ה הערה כ"ט. (יד) ר' לוי,
מוצא צילקוט תורה רמז תתצ"ב צ"ס הפסיקתא, וראשית המאמר צילקוט שם, מה כתב
למעלה" הוא מפסקא הזאת להלן, והציון פסיקתא מוסב על כל הרמז, גם רמז
תתצ"ג שאתרי, גם מוצא צילקוט משלי רמז תתקס"ב ד"ה נבהל להן, ולמאמר הפסיקתא
כוון רש"י צ"י משלי כ"ח כ"ב, נבהל להן ממחר להרצות הון ונחל תרומותיו ועשרותיו,
כי חסר יצואו, חסרון יצא לו שהמאמר משתלח נמעשי ידיו עכ"ל. (טו) דאמר ר' לוי,
עיין תוס' תענית ט' ע"א ד"ה עשר שהציאו מאמר אגדה דומה למאמר הפסיקתא, ונחנחומא
וצילקוט נשמת המלות דא"ר לוי מעשה צ"ס אחד שהיה מוציא מעשרותיו כראוי, כי
השמיט המעתיק מן כראוי א', עד כראוי צ', ויש לתקן שם. (טז) שדרוה, פ"י שלבו
עליו דוי נעצר וננחת נפש, מלאן על זה היה דוח לבנו (איכה ה' י"ז), אצל צכ"י אקספארד
וכרמולי, ונחנחומא וצילקוט שם, הג' שדרוה, והוא מלאן ומתצל ינדוהו (איוב י"ח י"ח)
ור"ל שהענינו אותו מן השמים, (י"ח) ח"ר לוי מייפחת, צכ"י כרמולי ונשמות רבה שם,
וצילקוט משלי שם, צלש"ה אלה יחד, חסר מאמר ר' לוי זה ואינו, וצכ"י אקספארד
ונחנחומא נפרדה מלת מייפחת, ונעשה להם מיי פחת, וצילקוט תורה שם אר"ל איפחית
לה שנה מן שנה, שנה עליו עידנה, ונרשם נצדו פ"י שנה עליו הזמן, וכונת דברי ר"ל
אלה, נעצור שפחת שנה צבחה מן המעשר, לכך שנה עליו הזמן ונצד זו והיא הולך
וחסר, וכן גם בפסיקתא לפנינו יש לתקן ולהוסיף שנה מן שנה, [שנה] עילוי עידנא.
(י"ח) נטח צב' פה חסר, וכנ"ל נטח צב' ועשה טוב ר' חני צ"ר יתקן הוה מפרס קרא
עשה טוב נטח צב', כמו שהוא צכ"י אקספארד וכרמולי ונחנחומא וצילקוט תורה, וכן
מוצא צילקוט תהלים רמז תשכ"ט צ"ס הפסיקתא. (י"ט) להגרנימוס, צכ"י אקספארד
להגדל

עשר תעשר

שיצא לשער חמרות, וראה אותו אחד ודחתיל מטמן לפניו, איל מה לך מטמן,
שער מדותיך ואל תתירא, כך בטח בה' ועשה טוב ורעה אמונה (כ) עשה
שכונה של ארץ, הוי זורע, הוי נוטע, ורעה אמונה, רעה אמונתן של אבות,
(כא) דכתיב עיני בנאמני ארץ (שם ק"א ו') :

ר' יהושע דסכנין בש"ד לוי, (כב) בזכות שני דברים ישראל מתחטאים לפני
המקום, בזכות שבת, ובזכות מעשרות, בזכות שבת, דכתיב אם תשיב משבת
רגליך וגו' (ישעיה נ"ח י"ג), מה כתיב בתורה, אז תתענג על ד' וגו' (שם שם
יד), ובזכות מעשרות, דכתיב ושמת בכל הטוב (דברים כ"ו י"א), וכן ואין טוב
אלא

הערות ותקונים.

להגדל ניוווס, נשתבשה המלה ונפרדה לשתיים, ומן ר' נעשה ד' ומן ו' אות ל', ובכ"י
כרמולי להדריניטוט והוא טעות דמוכה, וזילקוט תורה שם לאגרונימוס, וזילקוט תהלים
שם לאגרונין, ונתחומא ראה שם נאמר נמקומה "נעל השוק" נערוך ערך אגרונין
כתב ח"ל אגרונין שיצא לשער המדות, נפסיקתא דעשר תעשר, פי' שוטר הממונה לתקן
המדות איפה והין וכיוצא בזה, ולתת בהן חותם נמטע, ולנאות שלא יהא אדם ראשי
למכור אלא צהם וכו' ע"ש. ונאמת הנוסחא שלפנינו נפסיקתא היא הנכונה כי המלה
הזאת היא יונית ורומית ἀγορανομος agoranomus ופי' שר השוק, (מארכומייסטער)
הוא המשיגה על התסקלות ולכל יתייקר השער מכל אוכל ומשקה, וכן ביו"ר פי"א משל
למך שנכנס למדינה עם מי מדבר חתלה לא עם אגרוניון (יותר טוב להניח אגרונימוס)
של מדינה, למה שהוא עוסק בחיייה של מדינה ע"כ, וזילקוט ריש ויקרא רמז תכ"ט אגרוניון
נעטות, ונתחזרו אותיות גו' ונעשתה מהן פ', וככתב שם נצדו פי' שוטר ממונה על המדות,
וכן נגמרא ז"ב פי"ט ע"א מעמידין אגרונין למדות ואין מעמידין אגרונין לשערים, פי'
הרשב"ם ממונה להלקות ולענוש מעוטי המדות ע"כ, יש לתקן אגרוניון. גם נגמרא ע"ז
י"ח ע"א, דאגרונין נכרי שקרא נמניקת, פירש"י אדם הממונה לשמור המדות נמנות
המלך שלא יקרו בהן וכו'. אגרונין גרסינן במ"ס, (רצונו לדמות גירסת הערוך שגורס
נערך אגרונין בסמ"ך) נתיב [פי' קדושים פי"ה ה"ח] אומר איפה נדק והין נדק יהיה לך
מנה לך אגרונין על ככה עכ"ל. וכן בספרי סוף פי' תנא מנה אגרונין על המדות
נדק להניח אגרוניון, ונאמר לכבן צירושלמי (ע"ז פי"ד ה"ח) אגרוניוס טעם שם הכוס
ויש להעיר צירושלמי (ז"ב פי"ה ה"ח) מאזני נדק יהיה לך מנה לך אגרונין על כך, ריש
גלותא מניי אגרוניוס וכו', עאל רב קרנא גביה, ח"ל אגרוניוס שאמר למדות ולא לשעורין
ע"כ נכתבה המלה שלש פעמים נחאמר הזה בהפוך האותיות, ונריך לתקן אגרונימוס.
(כ) עשה שכונה של ארץ, כ"ה זילקוט שם, ועיין נתחומא ראה שם. (כא) דכתיב כו'
זילקוט תהלים מ"ס, דכתיב ויתן לו מעשר מכל. (כב) נזכות שני דברים ישראל מתחטאים,
כ"ה זכ"י אקספארד ונתחומא ראה, וזילקוט ראה תתנ"ז, גם זילקוט תנא רמז תתקל"ח
נשם הפסיקתא. גם מוצא נמנורת המאמר ריש סימן קנ"ז נשם הפסיקתא, אך נמנורת
המאמר הנד"ס נעטות מתחננין, נמקום מתחטאין, ומוצא לכבן נערך ערך חטא נשם
הפסיקתא, וגורם מתחטאין ופי' עינוג, ע"ש. בהערת הרמ"ל, אולם בכ"י כרמולי גירסת
אחרת נזכרת שלש דברים ישראל מתחטאים (פי' נ"כ עינוג עיין ערוך שם) נזכרת שנת,
ותורה ומעשרות, שנת דכתיב אם תשיב משבת רגליך, וכתיב בתורה אז תתענג על ה'
נזכות התורה דכתיב ושמת בכל הטוב, ואין טוב אלא תורה, שנאמר כי לקח טוב נתתי
לכם, נזכות מעשרות דכתיב כד ה' מהיך, וימלאו אסמין שבע, ע"כ. ונתיב נתיב
נצנולי הלקט כ"י (אצל הרב החכם הגדול מהר"ם מינץ ז"ל) ערוגה השנית סימן פ"ג,
וכן נתיבא רנתי (תפלת מוסף סימן י"ז) הביאו את הפסיקתא ח"ל, מעניניה לעולם כבוד
יתתו, על שם האגדה דפסיקתא. ר' יהושע דסכנין נשם ר' לוי אומר, נזכות שני דברים
ישראל מתענגין לפני הקב"ה נזכות שנת ונזכות מעשר, נזכות שנת דכתיב אם תשיב
משבת רגליך, וכתיב בתורה אז תתענג על ה', עכ"ל. ומוין ז"י הלכות שנת סימן רפ"ז
הניא דברי הפסיקתא נשם צנולי הלקט, ושם נעטות ג' דברים, וז"ל ז' דברים כמו שהוא
נצנולי הלקט. (כג) ואין טוב אלא תורה, וכ"ה נתחומא ראה, ולזה אין מוכן כלל, וז"ל
ד"א ושמת בכל הטוב, אין טוב אלא תורה, וכ"ה זילקוט ובכ"י אקספארד ועיין נוסחת
כ"י

אלא חודה, רכתיב כי לקח טוב נתתי לכם (משלי ד' ב'), לפיכך משה מוהר את ישראל, עשר תעשר:

(כד) **כבד את ה'** מהונך ומראשית כל תבואתך (שם ג' ט'), (כה) **שאם היית נאה**, אל תהי פרוץ בערוה, שלא יאמרו הבריות איש פלוני נאה, ואינו נדור מן הערוה, על שם כבד את ה' מהונך, (כו) **ד"א כבד את ה'** מהונך, (כז) **שאם היה קולך ערב**, פרום על שמע, ועבור לפני התיבה, (כח) **היית בר ארא בר אחתיה דבר קפרא**, היה קולו ערב, והיה בר קפרא אומר לו, בני פרום על שמע, ועבור לפני התיבה, ע"ש כבד את ה' מהונך, משה שחנך, ד"א כבד את ה' מהונך, (כט) **עבור בהונך**, עד ולא תעביר בלא הונך, מעשה באחד שהיה כונס יין ושמן, ולא היה מוציא מעשרותיו כראוי, מה עשה לו הקב"ה הכנים בו רוח (ל) **תזוית**, ונמל את המקל והתחיל משבר בחביות, גער בו בן ביתו, מה עשה לו נמל את המקל פצעו על ראשו, א"ל (לא) **תחות מסייעא יתי את גער בי**

הערות ותקונים.

כ"י כרמולי לעיל הערה כ"ג. (כד) כבד את ה', כל המאמר ישנו בתנחומא ראה, ומוצא צילקוט ראה רמז תתצ"ג, גם צילקוט משלי רמז תתקל"ג גסם הפסיקתא. (כה) שאם היית נאה, דרש מהונך לשון נוי, וכן תראה בפסיקתא רבתי (פסקא כ"ה) ד"א מהונך שאם היית נעל נוי שלא תטעה אחר הזנות, אלא כבד יונק, וירא וקלססו צנו שחקן לק ע"כ. (כו) ד"א כבד, שאם היה קולך ערב, כו'. דרש מהונך ממה שחנך כמו ססיס, ועיין חוסי קדושין ל"א ע"א ד"ה כבד, שכתבו צירושמי דורש מהונך כמו מהונך פ' ממה שחנך ע"כ, וכוונתם לירושלמי פאה פ"א ה"א, ונשנה ג"כ בפסיקתא רבתי פכ"ג פרשתא רנעייחא דעשרת הדברות, וראיתי במאור עינים ח"ה פרק מ"ה (ד' צערלין דף קנ"ז ע"ג) כתב ח"ל ובפסיקתא דמשלי על מ' שקולו ערב, כבד ה' מהונך ממה שחנך עכ"ל, טעה במח"כ ותשז שמואל פסיקתא על משלי, בנאשר ראה כי מוצא צילקוט משלי רמז תתקל"ג גסם הפסיקתא. (כז) שאם היה קולך ערב שמע, על שמע, בפסיקתא רבתי פכ"ה, הנוסחא ד"א כבד את ה' מהונך, צקולך שאם היה קולך ערב, והיית יושב צניית הכנסת עמוד וכבד ה' צקולך וכו', ומוצא צילקוט מלכים רמז דכ"א גסם הפסיקתא רבתי, וכן מואתי בשבלי הלקט כ"י ערוגה הראשונה סימן י", וננדפס סוף סימן ד', ובתניא רבתי סימן ג', הציול את מאמר הפסיקתא רבתי, ח"ל בפסיקתא רבתי דעשר תעשר כבד ה' מהונך קרי ציה מחיך, שאם היה קולך ערב, והיית יושב צניית הכנסת עמוד וכבד את ה' צקולך, חייא בן אחותו כו' ע"כ, ועיין רש"י משלי ג' ט', שכתב מהונך מכל מה שחנך, אפי' מקול אל תקרי מהונך אלא מערוך, כוון למאמר הפסיקתא. והמלות אל תקרי צר"א היא הוספה מאתה סופר מאוחר, לכן היו מוסגרים צמסגרת, או גיל אל תקרי מהונך אלא, מחיך. (כח) חייא בר אדא, בכ"י כרמולי חייא בר אדא, וצילקוט ראה רמז תתצ"ג הג' כמו שהוא לפנינו פה, ובפסיקתא רבתי חייא בן אחותו של רבי אליעזר הקפרי, ובתנחומא ראה, וצילקוט משלי רמז תתקל"ג, חסר כל המאמר הזה, עד ועבור לפני התיבה, וזה הוא משגגת המעתיק, שקפץ בנפשו מן ועבור לפני התיבה הראשון, עד ועבור לפני התיבה השני, ועיין במדר הדורות ערך ר' חייא בר אדא, והסתיי' שהציא זה פסוק היותם, ועלם פשוט כי מקור המאמר הוא בפסיקתא, וע"ש ונאות פ' ערב בר פדא, כי רצה לגרום בר מנחם בן אחותו של בר קפרא, ועיין חוסי' תמורה דף י' ע"ג ד"ה אחמר, ועתה מואתי בתשובת הגאונים שערי תשובה סימן קע"ח, ושם מוצא עשרה מילי דחסידיה דהוה נהיג צהו רב, ואחת מהן שהיה קולו ערב והיה רגיל לירד לפני התיבה ולהיות מתורגמן לרבו, ולכל מ' שצריך ולקיים מה שנאמר כבד ה' מהונך, ונהג ר' חייא בר אדא אחרייו, דקאמריין רב חייא בר אדא צר אחתיה דבר קפרא הוה והיה קולו ערב כפיסרם על שמע וכו' עכ"ל, וכוון למאמר הפסיקתא שלפנינו. (כט) עמוד צאוק כו', פ' עשה צעוש שלך טרם שלא תוכל לעשות ע"י ריש ועוה, ובתנחומא בשם המאמר ומקומו, וצריך להסך סדר המאמרים, ואחר ד"א אם היה קולך ערב ג'ל ד"א כבד את ה' מהונך עמיד צהונך כו'. (ל) תזוית, כ"ה צערך ערך תזו, ובתנחומא תזוית צחית והוא טעות, עיין מ"ש לעיל פסקא פרה הערה קצ"ג. (לא) תחות מסייעא, כ"ה

בי, א"ל תן לי המקל ואני משבר אף הוא נחן לו את המקל, והנה הוא מתבר חרא חרא, והוא מתבר תרתי תרתי, מי גרם לו ע"י שלא היה מוציא מעשרותיו כראוי. (לב) מעשה באדם אחד שנתן מעשרותיו כראוי, והיתה לו שדה אחת, ונתן לו הקב"ה בלבו, שיעשה אותה חציה וזרע וחציה בית מקוה סים, ובאת שנת בצורת, והיו מכריזין ואומרים סאה דחשין בסלע, וסאה דמים בתלת סלעין, ואומר מאן בעי סאה דמיה דהיא עברה תלת סאין דחשין, מי גרם לו זאת ע"י שהוציא מעשרותיו כראוי, לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר:

(לג) לא תירא לביתך משלג כי כל ביתך לבוש שנים (משלי ל"א) (לד) חזקיה אמר, (לה) משפט רשעים בנהינם שנים עשר חדש, ששה חדשים בחמה, וששה חדשים בציונה, (לו) בתחלה הקב"ה חך והוא מכניסם בנהינם, והן אומרים זו היא גהינם של הקב"ה, ואח"כ הוא מוציאן לשלג, והן אומרים זו היא ציונה של הקב"ה, (לז) בתחלה הן אומרים וזה, ולבסוף הן אומרים ווי, הוא שרוד אמר, ויעלני מכור שאון ממים היון (תהלים מ' ב') מאי ממים היון (לח) ממקום שאומר ווי, והיכן הן משלימין את נפשותיהן, יהודה ב"ד אומר בשלג, הה"ד בפרש שרי מלכים בה תשלג בצלמון (שם ס"ח ט"ו), השלג היא (לט) צלמונה שלהם, יבול

הערות ותקונים.

זכ"י אקספארד, וזילקוט ראה ומשלי שם, וזכ"י כרמולי תחת דמסייעא לי את מחית לי, ונתחננומא הג' הרוס מסייע יתי ולת גער זי, נעשה מן תחת זילת הרוח. (לב) מעשה באדם אחד, זכ"י אקספארד וזכ"י כרמולי ונתחננומא, הנוס' דלומר ר' לוי מעשה באדם. (לג) לא תירא, כל המאמר הזה עד והארץ חספה, ישנו במדרש משלי פל"א, והתחלת המאמר מנחמי צירושלמי סנהדרין פ"י ה"ג. (לד) חזקיה אמר, צירושלמי שם, יהודה זי רבי חזקיה, ורבי אמרין. (לה) משפט רשעים בנהינם שנים עשר חדש, עדיות פ"ז מ"י, וסיים שם שנאמר והיה מדי חדש נחמדו וע"ש צ"י הראשון. (לו) נתחלה הקב"ה חך כו', צ"ל כמו שהוא זכ"י אקספארד, נתחלה הקב"ה מכניס צהם חסך, והוא מכניסם בנהינם צהמה, והן אומרים כו'. וזכ"י כרמולי נתחלה הקב"ה מכניס צהם חסך, וצירושלמי שם הג' נתחלה הוא מכניס צהן חסך, ואח"כ הוא מכניסן לאור, ונתחננומא ראה ומדרש משלי שם נתחלה הקב"ה מכניסם צהמה, והן אומרים ההיא גיהנם של הקב"ה, ואח"כ מוניאן לשלג וכן אומרים זו היא צהמה של הקב"ה, וזילקוט ראה רמז תתצ"ג נתחלה מכניסם בנהינם וכן אומרים זו היא צהמה של הקב"ה, דלג המעתיק מן והם אומרים הראשון, עד והן אומרים השני. ועל אודות מלת חך שלפנינו נפסקתא, וצירושלמי סנהדרין שם אחר חין לה שחר, ראיתי ציפה מראה (סנהדרין שם פ"א סימן כ"ז) שכתב חך פ"י חכה שלא ישימו דברים כלמי מעלה, וכן כתב הרב צעל קרנן עדה, חולם זה דמק, וחולי צ"ל אכזית, שפ' ציוני *ἐχθαίω* חוס, והכוונה לחולי הקדחת שהקב"ה מכניס צהם. (לז) נתחלה הם אומרים וזה, ולבסוף הן אומרים ווי, וגם זכ"י כרמולי צטעות, נתחלה הם אומרים זה, ולבסוף הם אומרים זה, והי אומר וי, ונרדף לתקן שם כאשר הוא לפנינו פה, וצירושלמי סנהדרין פ"י ה"ג, ג"כ הלשון משוגש, הוא מכניסן לאור וכן אומרים והי הוי, ואח"כ הוא מפניסן לשלג וכן אומרים ווי, ופי' הרב צעל יפה מראה הי' לכן צער ואכזת ואמנם ווי הוא לשון קויה, ולהיות צער השלג יומר מנער האש, לכן אמר דגאש אומר הוי, ובשלג ווי וכו' ונרדף היודע האמת עכ"ל, ונעלם ממנו דברי הערוך שכתב צער זה ח"ל צמגלת חיכה היו צריה לראש, עמד ושרף את האונות שמע ריב"ז אמר ווי א"ל למה אמרת ווי? א"ל זה אמרת צין ווי לזה נמלט ר' יוחנן, פ"י ווי [מא] לשון צער. וה [val] לשון צמחה, נפסקתא דעשר תעשר, ויעלני מזור שאון מטיט היון ממקום שהן אומרים ווי זה, כשהן משליכין אותן צהם הן אומרים ווי, וכשהן משליכין אותן לשלג הן אומרים וזה עכ"ל, ולפי גירסת הערוך, צ"ל נפסקתא להיפך נתחלה הן אומרים ווי, ולבסוף הן אומרים וזה. (לח) ממקום שאומר וזה ווי, זכ"י כרמולי ממקום שאומר והי, צ"ל זה ווי, אך נתחברו שמהן מעטות הכותב, ונתחננומא ממקום שאומר ווי ווי, ויש לתקן שם כמו שהוא נפסקתא. (לט) צלמונה שלהם, כ"ה במדרש משלי שם, אצל נתחננומא

יכול אף ישראל כן, ת"ל כי כל ביתה (מ) לבוש שנים (משלי שם), מילה ופריעה, ציצית וחפילין, העניק העניק, נתן תתן, פתח תפתח, עשר העשר, לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר העשר:

(מא) והארץ חנפה תחת יושביה כי עברו תורות חלפו חוק וגו' (ישעיה כ"ד ה'), א"ר יצחק את (מב) סביר מתנפא לה, והיא מתנפה לך, מראה לך קמה, ואינה מראה לך גריש, (מג) מראה לך גריש, ואינה מראה לך גורן, ואינה מראה לך ערימה, למה כי עברו תורות, תודה שבכתב ותורה שבע"פ, חלפו חוק, (מד) חלפו חוקן של מעשרות, הפרו ברית עולם (שם), (מה) הפרו בריתן של אבות, לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר העשר: (מו) שמע בני מצות אביך ואל תפוש תורה אמך (משלי ו' כ'), (מז) א"ר חזאן אבות הראשונים הפרישו תרומות ומעשרות (מח) אברהם הפריש תרומה גדולה, תרומתי ידי אל ה' (בראשית י"ד כ"ב) ואין תרומה אלא תרומה, כסדר"א והרמזם ממנו תרומת ה' (בסדרב י"ח כ"ו), יצחק הפריש מעשר שני, ויורע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים (בראשית כ"ו י"ב), א"ר אבא בר כהנא, והלא (מט) אין הברכה שורה, לא על המרוד, ולא על השקול, ולא על המנוי, ולמה מרדן, בשביל לעשרן, הה"ד ויברכהו ה' (שם שם), יעקב הפריש מעשר ראשון, הה"ד וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך (שם כ"ח כ"ב): (נ) כותי אחד בא ושאל את ר' מאיר, וא"ל לית אתון אמרין דיעקב אבוכון קשומי הוא, א"ל אין, דכתיב תתן אמט ליעקב (מ"ח ו' כ'), א"ל הפריש שבמו של לוי אחד מעשרה לשבטים, לא היה להפריש לו עוד משנים, א"ל (נא) אתה אומר דאינון י"ד אפרים ומנשה כראובן תשמעון, א"ל (נב) והא טבאית, והא לית את מסייע, אוספת קמח אוספת מ"א, א"ל אין את מודה לי שהן ארבע אימהות, יצא מהם ארבע בכורות, ואין הבכור מתעשר, למה שזא קודש, ואין קודש מוציא קודש, א"ל מיבוי לאומתך (נג) דאת בה בנווה, והוא שדור

הערות ותקונים.

נתחומא הני' נלמות שלהם, ועיין ערוך ערך נלמות, מה שהביא ג'ס הילמדנו. (מ) לנזם שנים כו', נכ"י כרמולי, לנזם שנים לנזם של ז', ונתחומא לנזם שנים, שנים, והכונה שדורש שָׁנִים כמו שָׁנִים. (מא) והארץ חנפה, עיין פסיקתא רבתי פכ"ה (סיעון ג'), דרש ר' נתחומא נזאמן אחר על המקרא הזה. (מב) סנר מתנפס, נתחומא ראה שם נטעות כנר מתנפס. (מג) מראה לך גריש כו', כ"ה גם זילקוט ראה שם, ונתחומא הלשון משונה רש לתקן שם כאשר לפנינו פה. (מד) חלפו חוקן של מעשרות, וזה נכ"י חקספארד אצל נכ"י כרמולי שהלפן חוקן של מלכות. (מה) הפרו בריתן של אבות, ר"ל שהאבות כולם נתנו מעשר, כמו שנתואר בפסיקתא להלן. (מו) שמע בני, ז"ל נזר בני, וזילקוט פ' לך סוף רמז ע"ד, הביא ג'ס הפסיקתא, ומתחיל שמע בני מוסר לנזר, וגם זה נכון כי הוא המקרא נמשל א' ח'. (מז) א"ר הונא, אבות הראשונים כו', מונח נמנרת המאור סיעון קנ"ז ג'ס הפסיקתא. (מח) אברהם הפריש תרומה גדולה, בפסיקתא רבתי פכ"ה (סיעון ג') אברהם הפריש מעשר ראשון, ויתן לו מעשר מכל, יצחק הפריש תרומה גדולה וזרע יצחק בןדן ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים, אחר רבי כל מקום שיש צרכה אין ציור, והוא אומר מהם שנים ויברכהו, אלא מכלן שהיה מחד כדי להפריש תרומה ומעשר שני, [יעקב] מנין, א"ר הונא אומר רבי אחא וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך ע"כ. (מט) אין הברכה שורה כו', ז"ר פס"ד, ונצנלי תענית ח' ע"ג, ז"מ מ"צ ע"א, ונמנרת שם סיים אלא בנדר הסמוי מן העין. (נ) כותי אחד, נכונה נצ"ר פ"ע, וגם הני' ר' יהושע דסכנין ג'ס ר' לוי אומר כותי אחד וכו', וגם תמונא ג'סני לשון קצת. (נא) אתה אומר דאינון י"ד, ז"ל אתה אומר דאינון י"ז ואנא אומר דאינון י"ד, ונאמר לנכון נכ"י חקספארד וכרמולי, ונתחומא, ונצ"ר שם. (נב) והא טבאית כו', פ"י הכותי אומר לו לנדרך טוב יותר כי נענך הנאת ראה לדברי ואם הוספת קמח הוספת גם מים, ואם יש י"ד היה לו להפריש מן ד'. (נג) דאת זה בנווה, פה חסר וכנ"ל, לכך כתיב ואל תפוש תורת אמך, אומתך הוא שדור אומר וכו', וכן הוא לנכון נכ"י חקספארד וכרמולי

שדוד אמר לעשות רצונך אלהי תפצתי ותורתך בתוך מעי (תהלים מ' ט'), א"ר אחא בר עולא, וכי יש תורה בתוך מעיים, לא כן כתיב, (גד) אכתבנה על לוח לבם (ירמיה ל"א ל"ב), אלא אמר דוד יבא עלי, אם ירד דבר בתוך מעי, עד שלא עשיתי אותו, הה"ד ועל אוצרות המלך עומות בן (נה) עויאל ועל אוצרות בשדה ובערס בכפרים והמגדלות יהונתן בן עזיהו וכו' (דה"א כ"ז כ"ה), לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר:

(נו) אם עלי אדמתי תועק ויחד תלמיה יבכיון (איוב ל"א ל"ח), אמרו לאיוב כלום יש לך בה אלא (נו) ג' אמות בשעת מיתתך, ואם אמרת אם עלי אדמתי תועק, (נח) היא עבירה דידך, ר' חייא רבה, ור' שמעון בן חלפתא, ר' חייא רבה אמר, לאחד שהיה מוכר טלית (נט) באיטלס, ועבר אתר וראה אותה, א"ל שלי היא, א"ל התעטף בה אם מחזקת היא לך, הרי היא שלך, ואם לאו אינה שלך, כך אמר הקב"ה לאיוב, לא אני שכתיב בי, הלא את השמים ואת הארץ אני מלא (נחמיה כ"ג כ"ד), ואת אומר אם עלי אדמתי תועק, היא עבירה דידך, ור"ש בן חלפתא אמר, לאחד שהיה מוכר שפתה באיטלס, ועבר אחר וראה אותה ואמר שלי היא, א"ל (ס) נוזף בה, אם נשמעת היא לך, הרי היא שלך, ואם לאו אינה שלך, כך אמר הקב"ה לאיוב לא אני הוא שכתיב בי, המביט לארץ ותדעך (תהלים ק"ד ל"ב), ואת אומר אם עלי אדמתי תועק, היא עבירה דידך, באותה שעה אמר איוב לפני הקב"ה, רבון העולמים לא כך אמרתי לפניך, אלא (סא) כלשון הוה אמרתי, אם עלי אדמתי תועק, אם לא התצאתי מעשוריה כראוי, ויחד תלמיה יבכיון, אם זרעתי אותה כלאים, אם כחה אכלתי בלי כסף (איוב שם ל"ט), זה מעשר שני, דכתיב ונתת בכסף (דברים י"ד כ"ה), ונפש בעליה הפחתי (איוב שם), זה מעשר עני, אם לא עשיתי כן, תחת חמה יצא חוח, ותחת שעורה באשה (איוב שם מ'), תני ר' אושעיא למדתך תורה דרך ארץ, שדה שהיא (סב) מעלה חוחים, יפה לזורעה חמים, שדה שהיא מעלה באושים, יפה לזורעה שעורים, ומאי טעמא דכתיב תחת חמה יצא חוח ותחת שעורה באשה. תמו דברי איוב (שם), עד עכשיו חוזר איוב ומתנבא כמה נבואות, ואת אומר תמו דברי איוב, אלא אמר איוב אם לא עשיתי כן יתמו דברי, ואל יהי לי פתחון פה לומר לפניך, בערתי הקדש מן הבית (דברים כ"ו י"ג) לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר: עֶשֶׂר תַּעֲשֶׂר, וז"ל לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים כיום הזה (דניאל ט' י"ז), (סג) א"ר אילעאי

הערות ותקונים.

וכרמולי ונתנחומא וזילקוט ראה שם. (גד) אכתבנה על לוח לבם, ז"ל ועל לבם אכתבנה. (נה) עויאל, זכ"י כרמולי עזריאל, ונשניהם נטעות וז"ל עדיאל גם שחר המקרא נעתק צטנז, וכז"ל ועל האוצרות צדה צערים וצכפרים וצמגדלות. (נו) אם עלי אדמתי, גם זה הוא נתנחומא ראה שם, ומוצא זילקוט איז רמז תתק"ח צסס התנחומא, וזילקוט ראה רמז תתצ"ג צסס הפסיקתא. (נז) ג' אמות, כ"ה צכ"י אקספארד וכרמולי וזילקוט ראה שם צסס הפסיקתא. אך נדדו רש"י, ר"ל ד' אמות' וגם צכ"י אקספארד מונא צין שני חללי עגולה, ל"א ארבע אמות קרקע. ונתנחומא ראה וזילקוט איז צסס התנחומא המוסחא ארבע אמות. (נח) היא עבירה, זכ"י כרמולי ואקספארד ונתנחומא, והא עבירה דידך, וזילקוט ראה שם היך עבירה דידך, וזילקוט איז חסרה מלת עבירה, והכוונה וכי היא עונדל דידך צתומיה, וכי אתה צראת את הארץ. (נט) צאיטלס, עין ערוך ומוסף ערך אטלס, ונערך מלן צנוספות צד רצ"ט וסס העיר הערה נפלאה, כי אטלס ואטלס שתיים צחסרון הקק והיא המלה היונית *κατάλυσις*, והצדדים שם ראויים לשום לב עליהם. (ס) חוק, ענינו גערה, וינער צו אציו, ת"ל ומץ ציה אציהו. (סא) כלשון הזה כן, כן רש"י את המקרא צאיז שם, וסיים כך ראיית צפסיקתא צפ' עשר תעשר מוסר כן הפסוקים האלו עכ"ל. (סב) מעלה חוחים, זכ"י כרמולי מולא חוחים, וט"ס הוא. ומאמר ר' אושע' האלו מונא צרש"י איז שם, אך המעתיק השמיט שם שורה שלמה מן חטים עד שעורים, כי דלג מן לזרעה הראשון, עד לזרעה השני. (סג) א"ר אילעאי, כ"ה גם צכ"י כרמולי, ונשניהם צריך לתקן, א"ר יהודה צ"ר אילעאי, כמו שהוא צכ"י אקספארד, וזילקוט

אילעא, (סד) ע"ז עברה עם ישראל בים, ומ"ש עבר בים צרה (זכריה י' י"א), ואין לשון צרה אלא ע"ז, דכתיב והמסכה צרה כחכנס (ישעיה כ"ח כ"א), א"ר יודן כתיב ויעלו בית יוסף גם הם בית אל וה' עמם (שופטים א' כ"ב), הולכים לעבוד ע"ז, ואת אמר וה' עמם, וכי יש צדקה גדולה מזו, הוי לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים. א"ר יודה בר סימון, כתיב והמה לקחו את אשר עשה מיכה ואת הכהן אשר היה לו וגו' (שם י"ח כ"ו) אשר עשה מיכה, זה צלמניא. ואת הכהן, זה כומריא, (סה) ויבואו על ליש, על עם שקט ובטח, עובדים ע"ז והוא מצלחא ביריהון, וכי יש צדקה גדולה מזו, הוי לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים, אמר רב שמואל בר נחמני את מוצא, ביום שירד המן לישראל בו ביום עברו ע"ז, ולא עוד אלא שנמלו ממנו והקריבו לע"ז שלהם, הה"ד ולחמי אשר נתתי לך סולת שמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניך לריח נחות ויהי וגו' (יחזקאל י"ו י"ט) מהו ויהי, כסדר'א (סו) ויהי למחר, א"ר אלעזר, חנניה מישאל ועזריה, בבבשן האש אמרו הפסוק הזה, (סז) את מוצא כיון שעלו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש נתכנסו כל מלכי אומות העולם, הה"ד ומתכנשין אחשררפניא מגניא ופחותא והרברי מלכא חיון לנבריא וגו' (דניאל ג' כ"ז), והיו כל אומות העולם אוסרים להם, היתם יודעים שיש כח באלהיהם לעשות להם כל הנסים הללו, וגרמם לו להחריב את ביתו ולהגלות את בניו, והיו כל או"ה מרקקין לפניהם, עד שעשאו אותן גוש של רוק, והיו חנניה מישאל ועזריה מגביהין את פניהן כלפי מעלה, ואומרים לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים. א"ר יהושע (סח) בר נחמיה לך ה' הצדקה, צידוק הדין הוא, ולנו בושת הפנים שאנו מכעיסין לפניך כמה פעמים ואתה סובלינו. (סט) חני בש"ד נחמיה, בנוהג שבועות אדם יש לו שרה אחת, (ע) והוא נותנה למחצית לשליש ולרביע, אבל הקב"ה אינו כן, אלא משיב רוחות. ומעלה עננים, ומוריד גשמים, ומפירות מללים, ומגדל צמחים, ומרשן פירות, ולא אמר לנו להפריש לפנינו אלא אחד מעשרה, לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר: (עא) ע"ש תעשר, מה כתיב למעלה מן הענין, לא תאכלה לך נבילה לנא אשר בשעריך וגו' (דברים י"ד כ"א) (עב) א"ר עזריה אמר ר' יוחנן, ר' יוחנן ר' יצחק בר מרין, בש"ד יוסי בר חנינא, האוכל פירותיו סבלים, כאוכל נבילות

הערות ותקונים.

ובילקוט שופטים רמז ע"ד, ובתנחומא ראה אר"י בר אלעזר, ז"ל בר אילעא, ובתנחומא פ' כי תשא פ' ויחן אל משה ככלותו, דורש ר' יוסי דרש קרוב לזה על המקרא הזה, אך נדל ממנו נסנתון לזוט ומהותו. כי צ"ל ראה נעתק מהפסיקתא, אלל צ"ל כי תשא, ר' תנחומא הוא גושא הדרש. (סד) ע"ז עברה עם ישראל בים כו', עיין סנהדרין ק"ג ע"ג, ועבר בים צרה, אר"י זה פסלו של מיכה, פירש"י מיכה עשה פסל והציגו עמו כשעזרו ישראל הים. (סה) ויציגו על ליש, צריך להוסיף פה, זו פניא' כמו שהיה לנכון, בתנחומא פ' ראה, ופ' כי תשא, וצ"י כרמולי. וכן הציג הערוך ערך פניא' ח"ל צילמדנו צ"י תשא ויציגו ליהא זו פניא' ועיין נמוסי' סס, ועיין תנולות הלך דף ק"ז ע"ג, וצ"י אקספארד ויצא על ליש צמים ז"ל זו פניא'. (סו) כמד"א ויהי למחר, כ"ה צ"י אקספארד, ובתנחומא ראה, ובילקוט שופטים רמז ע"ד, ולא נרשם מקום המקרא הזה, כי נאמת אינו בכל כ"ד ספרי קדש, וצ"י כרמולי הג' ויהי ממחרת, ובתנחומא פ' כי תשא מהו וייר למחר [ז"ל מהו ויהי] כמד"א והיה כזה יום מחר (ישעיה נ"ו צ"י), וצ"י אקספארד ובתנחומא ראה נוסף אחר זה ואעפ"כ נמנך לא מנעת מפניהם, (פסוק הוא נצמיה ט' כ') וכי יש צדקה גדולה מזו, הוי לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים. (סז) את מוצא כו', ואומרים לך ה' הצדקה, עיין סנהדרין ז"ל ע"א. (סח) בר נחמיה, כ"ה צ"י אקספארד, אלל צ"י כרמולי נן חנניה. (סט) חני בש"ד נחמיה, כ"ה גם צ"י אקספארד, חולם בתנחומא ראה צ"ר חייל, וצ"י כרמולי צ"ר אשעיל. (ע) והוא נותנה, חסר מלת, לאר"י. (עא) ע"ש תעשר מה כתיב למעלה, מוצא בילקוט ראה רמז תתצ"ג גס הפסיקתא, אך הפך הסדר כי הקדים את המאמר הזה בראש הרמז, והמאמרים האחרים הקודמים לו נפסיקתא, אחרונה יסעו. (עב) א"ר עזריא, צ"י כרמולי חסר המאמר הזה, והתל

נבילות ומריפות, מ"ש לא תאכלו כל נבילה, (ענ) רבה ור' הונא בש"ר, האוכל פירותיו טבולים (ער) למעשר עני חייב מיתה. א"ר יצחק בנ' מקומות כתיב לא תבשל גדי בחלב אמו, אחד לענינו, ואחד לענין תורה, ואחד לענין מעשרות, לענינו מה כתיב ראשית בכורי אדמתך וגו' לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כ"ג י"ט), מה כתיב בתריה הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו' (שם שם כ'), (עה) לענין תורה, מה כתיב ראשית בכורי אדמתך וגו' לא תבשל גדי בחלב אמו (שם שם כ"ו) מה כתיב בתריה, ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה (שם שם כ"ז) א"ל הקב"ה משה עד דסגלך ברגלך (עו) כבוש כופה, מלא תבשל גדי בחלב אמו, כתב לך את הדברים האלה. לענין מעשרות, מה כתיב, לא תאכלו כל נבילה לגר אשר בשעריך וגו' לא תבשל גדי בחלב אמו (דברים מ"ו כ"א) וכתיב בתריה עשר תעשר, (עו) אמר הקב"ה אל תגרמו לי לבשל גדיים עד שהן במעי אמותיהן, ואם אין אתם מוציאים מעשרותיכם כראוי רוח אחד של קדים אני שולח, והוא שורפתן, כר"א ושרפה לפני קמה (מ"ב י"ט כ"ו):

(עח) ע"ש תעשר, עשר בשביע שלא תתחסר, עשר שתתעשר, אמר הקב"ה עשר את שלי ואני מעשר את שלך את כל (שם) (עט) א"ר אבא רמו (פ) לפרגמוטין ולמפרשי ימים, שהן מוציאים אחת מעשרה לעמלי תורה, תבואת זרעך

הערות ותקונים.

נמאמר שאחריו וא"ר אבא זר הינא זבס רב, וזכ"י אקספארד ותנחומא ראה הנ"ר ר' עזרי' ור' יונתן זר חגי ור' יצחק זרני מריון, וזילקוט שם חסר שם האומר. (ענ) רבה ור' הונא, נשנה צירושלמי קידושין כ"ג ה"ט ושם הנ"ר א"ר זל רב הונא זבס רב, וזכ"י אקספארד וזכ"י כרמולי, ר' אבא זר הונא זבס רב, וזילקוט זלי שם האומר, ותנחומא ר' אהין זר רב הונא זבס ר' אבא, גם מוצא המאמר הזה במדרש איכה פ' גלתה 'היה ושם הנ"ר ר' ציני ור' הונא. (ער) למעשר עני, זכ"י כרמולי מועשר עני, ונמדרש איכה שם של מעשר עני. וזכ"י אקספארד ותנחומא ומועשר עני, וט"ס הוא כי הכונה שהם טבל למעשר עני, שלא נפרש מהם מעשר עני, וכן צירושלמי שם נאמר לנכון למעשר עני. (עה) לענין תורה מה כתיב כ', המאמר הזה פתום ואינו מונן, וחולס דברי תורה עניים נמקום זה, ועשירים נמקום אחר, עיין בפסיקתא רבתי פסקא עשר תעשר ד"א עשר תעשר, בנ' מקומות כתיב לא תבשל. הראשון לענין זכר צחל, והשני למה, אלא כשנא הקב"ה ליתן תורה, התחילו מלאכי השרת כ', מה אנוש כי תזכרו וגו', תנה הודך על השמים, אחר ר' אבא כ', אחר להם הקב"ה תנוק הנחול ציארל מוקים ויחר מכם, יונא נצית הספר חס היה לו לאכול זכר צחל איפער לו לאכול חלב, עד שירקן ידיו מן הנזר, ואחם כשנלחתם אלא אנרסם, הציא לפניכם זכר צחל כחאת ואכלתם, שג' ויקח תמאה וחלצ וכן הנקר אשר עשה ויתן לפניכם, והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, וכיון שגלסם הקב"ה נשצנה הזה, אחר הקב"ה למשה עד שהשעה פנויה כחצ לך את את הדברים האלה לכך כתיב לא תבשל גדי בחלב אמו ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה. ומעתה יא' כאור נונה נדקת המאמר הזה. את שטיים עד דסדלאל צרגלל כו' ר"ל עתה הוא שעת הכושר לקבלת התורה כי המלאכים לא מנאו מענה על שאלתו זכר צחל אלא אנרסם, ועיין ש"ט מזמור ה', הלא כשירדתם אלא אנרסם אכלתם זכר צחל כו', נאותה שעה אחר הקב"ה למשה, כתב לך את הדברים האלה עד שאין להם מענה ותשונה. (עו) כנוס כופה, זכ"י כרמולי כנוס כונא, והיאור נכון כמו שזוא זילקוט ראה זבס הפסיקתא דרוס כונא, והוא המשל השגור צפי המדרשים ופירושו צעד שהמנעל צרגללך דרך הקונים, וכן צב"ר פמ"ד עד דסנדליל צרגללך דרים כונא, ותנחומא חסר ע"י שגנת המעתיק מן א"ל הקב"ה עד את הדברים האלה שקים מן האלה קמא, עד האלה בתרא. (עו) אחר הקב"ה אל תגרמו לי כ', עיין רש"י דברים י"ד כ"ג, וכיון למאמר הפסיקתא שלפנינו. (עח) עשר תעשר, מוצא ותנחומא ראה, וזילקוט ראה רמז חתניג, וכן מוצא במנורת המאור סימן קצ"ג זבס הפסיקתא. (עט) א"ר אבא, ז"ל א"ר אבא זר כהנא. (פ) לפרגמוטין, זכ"י אקספארד נטעות לפרגמוטוטין, וזכ"י כרמולי וזילקוט שם לפרגמוטוטין, והוא הנכון, עיין מ"ש צציאר המלה הזאת לעיל בפסקא החדש הערה ל"ד. ותנחומא

ורעד היוצא השדה (שם), (פא) אם זכיתם סוף שארם יוצאין לזרוע בשדה, ואם לאו סוף שהיוצא השדה מתגרה בכס, ואיזה זה עשו הרשע, דכתיב ביה איש יודע ציד איש שדה (בראשית כ"ה כ"ו), ד"א תבואת ורעד היוצא השדה, אם זכית סופך למיפך לחקלך, (פב) וחמי עלמא צריך מטר, ומתפלל ונענה, ואם לאו סוף ששונאי ישראל יוצאין לקבר את בניהם השדה, שנה שנה (דברים י"ד כ"ב), (פג) אין מעשרין משנה לחברתה, דברי ר' עקיבא, (פד) ואכרת לפני ה' אלהיך וגו' מעשר דגנך תירושך (שם שם), אם זכית דגנך, ואם לאו דגני, כד"א ולקחתי דגני בעתו (הושע ב' י"א), ואם זכיתם תירושך, ואם לאו תירושך, כד"א ותירושך במועדו (הושע שם), ארשב"ל אמר הקב"ה אני אמרתי שתהיו מוציאין מעשרותיכם (פה) מן המובחר, כיצור בא בן לוי אצלך, אם נתת לו מן המובחר, יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו' (דברים כ"ח י"ב), ואם נתת לו מן (פו) החפוריות, ומן הקטניות, אף אני יש לי ליתן לך מן החפוריות ומן הקטניות, יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר וגו' (שם שם כ"ד) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך וגו', (דברים י"ד כ"ט) א"ר לוליוס דרומיה בש"ר יודה בר סימן, (פז) אמר אתה יש לך ארבעה בני בתים, בנך, ובתך, ועבדך, ואמתך, ואף אני יש לי ארבעה, הלוי והגר והיתום והאלמנה, וכולם בפסוק אחד (פה) ושמחת בתך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך (דברים ט"ז י"ד) אמר הקב"ה אני אמרתי שתהא משמח את שלך ואת שלי, בימים טובים אשר נתתי לך, אם עשית כך, אף אני משמח את שלך ואת שלי, אלו ואלו אני עתיד לשמח בבית הבחירה, שנ' והביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית תפילתי וגו' (ישעיה נ"ו ז) :

חסלת פסקא עשר תעשר.

הערות ותקונים.

ונתחומא שם חסרים המלות האלה, את כל, א"ר אב"כ רמז לכרמנטוטין, ועיין תענית דף ט' ע"א, נחום' שם ד"ה עשר, מה שהצילו נגד הספרי. (פא) אם זכיתם סוף שאתם יוצאין, נחום' תענית שם הצילו את הדרגה הזאת נגד ר' נתן האופניאל, זה פלא, וכן התעורר הגאון הר"צ שם בהגהותיו. (פב) וחמי עלמא, נתחומא נפרדה המלה והסייתה לשתי מלות, על מה" נס טעות שם והתפלל, במקום ומתפלל. (פג) אין מעשרין משנה לחברתה, עיין ספרי פ' ראה פסקא עשר תעשר, ועיין ר"ה י"ב ע"ג. ונחמה תרומות פ"א מה" (פר) ולאכלת לפני ה', מוצא צילקוט ראה רמז תתצ"ז נגד הפסיקתא. (פה) מן המובחר, פה חסר, ונאמר לנכון נכ"י אקספארד וכרמולי וצילקוט שם, אף אני יש לי ליתן מן המובחר' ודג התעתיק מן המובחר ל', עד המובחר נ'. (פו) החפוריות, נכ"י כרמולי המעריות, וט"ס הוא, והואמר הזה מוצא צירוף ערך חסר ל', ח"ל בסוף פסיקתא דעשר תעשר אם נתת לי מן החפוריות כו', ופי' המלה חת ושחת. (פז) אמר אתה יש לך, נ"ל אמר הקב"ה לישראל אתה יש לך, וכ"ה לנכון נכ"י אקספארד וכרמולי, ונחמה המאור נגד הפסיקתא ונתחומא שם, אך נתחומא נטעות, אם יש לך, ונ"ל אתה יש לך. (פח) ושמתה נחנך וגו', נכ"י כרמולי הביא קרא המוקדם, ושמתה לפני ה' אלהיך וגו' (דברים ט"ז י"א).

פ ס ק א י"ב.

בחדש השלישי.

(א) **בחדש השלישי** לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו' (שמות י"ט א'), (ב) ר' יוחנן בר סימון פתח, רבות בנות עשו חיל (משלי י"א כ"ט), אדם הראשון נצטווה על (ג) שבע מצוות, ואלו הן, ע"ז, ועל ברכת השם, ועל הדתים, ועל שפיכות דמים, ועל הגזל. (ד) וכולם בפסוק אחד, דכתיב ויצו ה' אלקים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל (בראשית ב' י'), ויצו זו ע"ז, כמ"א כי הואיל הלך אחרי צו (הושע ה' י"א), ה' זו ברכת השם, כמ"א ונוקב שם ה' (ויקרא כ"ד י"ו), אלהים אלו הדיינים, כמ"א אלהים לא תקלל (שמות כ"ב כ"ו), על האדם, זו שפיכות דמים, כמ"א שופך דם האדם (בראשית ט' ו') לאמר, זו גילוי עריות, כמ"א לאמר הן ישלח איש את אשתו (ירמיה ג' א') מכל עץ הגן אכול תאכל זו הגזל, (ה) כמ"א מפרי העץ אמר אכול וגו', (ו) נח נצטווה על אבר מן החי, שנאמר אך בשר בנפשו דמו וגו' (בראשית ט' ו'), אברהם על

הערות ותקונים.

(א) **בחדש השלישי** היא קה"ת לשנועות, כמאמר נמשנה (מגילה ל' ע"ג) נעזרת שצעה שנועות, ואמרו שם בגמרא (ל"א ע"א) אחרים אומרים בחדש השלישי, וכן בירושלמי מגילה פ"ג ה"ו. נעזרת קורין שצעה שנועות, חית תניי תני בחדש השלישי, ונגמ' צנלי שם אמרו, והאידנא דליכא תרי יומי קורין ציום ראשון בחדש השלישי וציום שני כל הבכור ופסקא הזאת נסדרה עכ"ל דעת אחרים שקורין בחדש השלישי. (ב) ר' יוחנן כל המאמר הזה, מוצא צילקוט יחרו רמז רע"ג צסס הפסיקתא, והסתלת המאמר מוצא ג"כ צילקוט משלי רמז תתקס"ד, ד"ה רבות צנות צסס הפסיקתא. ואף אם נסעה ג"כ במדרש משלי פלי"א צין צילקוט שם חת הפסיקתא למקור מתצנתו, ולא חת המדרש כי צלמות הפסיקתא היא המקור הראשון. (ג) שצע מננות, כ"ה גם צכ"י כרמולי, ושם הנוסחא זה דורו של אד"ר שנטווה על ז' מננות ואלו הן, וסיום חשבון המננות חסר שם, גם הלשון משונש, אך צעין המספר, וכל טעות צנתי"ס, וצ"ל שצ מננות כמו שמונה והולך, וכן הוא צלחת צכ"י אקספארד, וצילקוט שם, וצמדרש משלי, גם צצ"ר סוף פט"ז, ר' לוי אמר, צוהו על שצ מננות, ומוציא שם על כל אחת ראית הכתוב כמו שהוא צפסיקתא דילן, וכן צצ"ר פכ"ד שצ מננות נחתי צ"ב, וגם צמדרש דצרים רצה פ' ואחזקין פ"ב, הלכה על כמה דצרים נצטווה אד"ר, כך שצ חכמים על שצ דצרים כ"י. ואחתי"ל כמ"א אד"ר לא נצטווה על אצז מה"ס, גם חר"ה צמדרש ש"ט מוצור ח' צכ"י כי חס צחורת ה' חפצו, ח"ר לוי שצ מננות שנתן הקצ"ה לאדם הראשון, וכן הרמז"ס ה' מלכים פ"ט כתב על שצ דצרים נצטווה אדם הראשון כי וע"ש צכספ' משנה. והמ"כ צצ"ר שם פט"ז הציא צסס ירושלמי דע"ז פ' השוכר ר' יוסי צר צון צסס רצ, אד"ר שלא הותר לו צצר תלוה, לא נצטווה על אצז מן החי, צני נח שהותר להם צצר תלוה נצטוו על אצז מן החי, ועיין צנלי סנהדרין צ"י סע"א וע"ב, וגם צ"ט וע"ב. (ד) וכולם צפסוק אחד, דכתיב ויצו, צנמדרש סנהדרין שם יליף מן המקרא הזה, שצע מננות צני נח, וע"ש צנאמר כי אח"ר ר' יצחק תני איפכא. (ה) כד"ל מפרי העץ אמר אכול, חין מקרא כזה צחורה, וצ"ל מפרי העץ אשר צתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו (בראשית ג' ו') וצכ"י אקספארד כד"ל וועגן הדעת טוב ורע לא תאכלו מותו, וצנמדרש סנהדרין שם, וגם צצ"ר שם, מכל עץ הגן אכל תאכל צוהו על הגזל ע"כ, ולא הציאו הסיוס אשר לפנינו צפסיקתא, וצלחת מיוחדת הוא. ועיין צרש"י סנהדרין שם, שכתב מכל עץ הגן ולא גזל, מדאנטרין למישרי ליה ולהפקירו על עצי הגן, ש"מ אצינו מופקר לו נאסר לו עכ"ל. (ו) נח נצטווה על אצז מה"ס, צכ"י כרמולי נח נצטווה על שחיס על אצז מן החי שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו, ועל שפיכת דמים, שנאמר שופך דם האדם צלדס דמו ישפך ע"כ, חס טעות המעתיק כי נח נצטווה על ז' מננות, ופה צל רק להגיד שח נצטווה גם על אצז מן החי שלא נצטווה אד"ר, כמו

על המילה, שנאמר ואתה את בריתי תשמור (שם י"ט ט'), יצחק נתחנך לשמונה ימים, שנאמר וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים (שם כ"א ד'), ויעקב על גיד הנשה, שנא' על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה (בראשית ל"ב ל"ג), יהודה על היבמה, שנ' ויאמר יהודה לאונן בן אלה אשת אחיך ויבם אותה (שם ל"ח ח') אבל את בסיני נצטווה הרי"ג מצות, (ח) רמ"ח מצות בעשה, ושם"ח מצות בלא תעשה, רמ"ח מצות עשה, כנגד רמ"ח אברים שיש באדם, כל אבר ואבר אומר לאדם [בבקשה ממך] עשה בי את המצוה הזאת, ושם"ח מצות בלא תעשה, כנגד ימות החמה, כל יום ויום אומר לאדם בבקשה ממך אל תעש בי את העבירה הזאת. (ט) שקר החן והבל היופי (משלי ל"א ל') שקר החן, שקר היה חינו של נח, ונח מצא חן בעיני ה' (בראשית ח' ח') והבל היופי, הבל היה יפיו של אדם הראשון. (י) א"ר תפוח עקבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה, ואל תתמה בנהוג שבועולם אדם עושה שני (יא) דיסקרין, אחר לו ואחר לבן בירתו, של מי הוא עושה נאה לא שלו, כך אדה"ר נברא לתשמישו של הקב"ה, וגלגל חמה לתשמישן של בריות לא כ"ש יהא תפוח עקבו של אדה"ר מכהה גלגל חמה (יב) קלסתר פניו לא כ"ש, ומבולם אשה יראת ה' היא תתהלל (משלי שם) זה משה, חנו לה מפרי ידיו ויהללוהו בשערים מעשיה (משלי שם), איר יוסי בר ירמיה (יג) מפני מה הוא מושל את הנביאים בנשים, אלא מה האשה הזאת, אינה מתביישת לחבוע צרכי ביתה מבעלה, כך הנביאים אינן מתביישין לחבוע צרכיהן של ישראל מלפני הקב"ה, (יד) אמר הקב"ה לישראל בני היו קורין את הפרשה הזאת בכל שנה ואני מעלה עליכם כאלו אתם עומדים לפני ה' סני ומקבלין את התורה, אימתי בחדש השלישי לצאת בני ישראל:

(טו) ר' יודן פתח יציילי מאויבי עו' (תהלים י"ח י"ח), זה פרעה, אמר אויב אדרוקו אשיגו (שמות טו ט') ומשנאי כי אמצו ממני (תהלים שם) אלו המצריים, יקדמוני ביום אירי (שם י"ט), (טז) מאן דאמר פרעה, ומאן דאמר עמלק

הערות ותקונים.

כמו שהנחת לעיל הערה ג'. (ז) אצל את נסיי, נכ"י אקספארד חסרה מלת נסיי, ונכ"י כרמולי, ואת עלית על כוללה זה דורו של משה שנשאו על תרי"ג מנות כו', וזילקוט יתרו רז"ר ע"כ, ואת עלית על כוללה אצל את נסיי וכו', וכן נרדף להוסיף פה נפסקתא, ואת עלית על כוללה אצל את נסיי, כי על הכתוב הזה חסוד הדגשה. (ח) רמ"ח מנות, עיין מכות כ"ג ע"ג, ורש"י נפירושו שם, שכתב דכל אבר ואבר אומר לו, עשה מנהג שם"ח מנות לא תעשה שכל יום ותהירם עליו שלא לעבור, כוון למאמר הפסיקתא שלפנינו. (ט) שער הסן, מונא עקבו יתרו רז"ר ע"כ נשם הפסיקתא, וזילקוט משלי רמז תתקס"ד, פ' שער הסן, גם נמדרש משלי פל"ח על המקרא הזה. (י) א"ר תפוח עקבו כו', ז"ל א"ר לוי נש"ר שמעון בן זנסי, כמו שהוא לנכון לעיל נפסקא דפרה, ונמדרש וי"ר פ"כ, ונכ"י כרמולי נאמר אמר ר' לוי לנד, ונכ"י אקספארד חסר שם האומר, וזילקוט יתרו שם, נשמעו כל הדברים מן ואל תתמה עד קלסתר פנים, כי דלג המעתיק. מן גלגל חמה ראשון, עד גלגל חמה שני. (יא) דיסקרין, מונא צערוך ערך דסקר, נשם פסקא נדקדק השלישי, ועיין נ"ש נפסקא דפרה הערה ק"ח. (יב) קלסתר פניו לא כ"ש פה חסר, וז"ל ומה אם תפוח עקבו היה מכהה גלגל חמה, קלסתר פניו לא כ"ש, ונאמר לנכון נפסקא דפרה, ונכ"י כרמולי, ואקספארד. (יג) מפני מה הוא מושל את הנביאים בנשים, עיין נמדרש חזית צ"י הגידה לי, ד"א אם לא תדעי לך היפה בנשים, היפה שבנביאים, המעולה שבנביאים, אמר ר' יוסי בר ירמיה למה נמשלו הנביאים בנשים, לומר לך מה אשה כו'. (יד) אמר הקב"ה לישראל, מונא צרוקא סימן רז"י נשם מדרש נחודש השלישי, וכונתו לפסיקתא דילן וקורא אותה מדרש, ואחר שכלה נפסיקתא את הדרוש על פ' דנות נבות עשו חיל עד סופו, סיים נמה דפתח היו קורין את הפרשה, ר"ל נחודש השלישי. (טו) ר' יודן פתח, מונא זילקוט יתרו שם, וזילקוט שמואל רמז קס"א ד"ה יציילי, נשם הפסיקתא, וכן נשנה נמדרש ש"ט נמזור י"ח, ושם הגי' ר' סימון פתח לה ציוס השלישי, ז"ל פתח לה נחודש השלישי, ר"ל שהתחיל דרשתו על נחודש השלישי כמו שהוא נפסיקתא. (טז) מאן דאמר פרעה, ומאן דאמר עמלק, פי' אית דאמר דקאי על פרעה.

עמלק, ומכולם ויהי ה' למשען לי ויוציאני למרחב (תהלים שם) (יו) שנתן לי את התורה, יתלצני כי חפץ בי (שם), א"ר יוחנן (יח) פיזמא דיריה הוא סליקת ביה למיתן לי אוריתא, אימתי בחדש השלישי;
 (יט) סמכוני באשישות (שה"ש ב' ה') בשתי אשות, (כ) באשו של אברהם, ובאשו של חנניה מישאל ועזריה, ד"א סמכוני באשישות, אלו הלכות (כא) המאוששות, רפרוני בתפוחים (שם) (כב) אלו דברי תורה שריתן טוב (כג) בתפוחים, כי חולת אהבה אני (שם), (כד) א"ר יצחק בראשונה שהיתה הפרוטה מצויה היה אדם מתאוה לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד, ועכשיו שאין הפרוטה מצויה, ובייותר שאנו חולים מן המלכות, אדם מתאוה לשמוע דבר מקרא ודבר אגדה, ד"א כי חולת אהבה אני, (כה) א"ר לוי (כו) למלך שעמד מחליו, אמר (כו) פידגונו (כח) ילך לו (כט) לאסכלו, אמר המלך עדיין לא בא (ל) זיוו של

הערות ותקונים.

ואית דאמר דקאי על עמלק, ונמדרש ש"ט שם הוצא רק עמלק לנד. (יו) שנתן לי את התורה, נמדרש ש"ט סיים, שנאמר ארוכה מלך מלך מלך וחסה מני ים (ליוז י"א) וכו' גם צילקוט, (יח) פיזמא, מוצא צערך ערך פיזמא נשם הפסיקתא. והמוספי כתב שם, פי' צל"י *πασμα* פזירות וכדינות, ועיין ציטרענע ח"צ דר ק"פ שכתב שצ"ל פוסומא והיא המלה היוונית *πασμα*. והמשציר כתב ח"ל בפסיקתא דהחדש [צ"ל נדחדש השלישי] פומא וכו', פי' *phasma* ענין התגלות והארה (ערשינוג) עכ"ל. וכן הוא ציווי *φάσμα*. ונמדרש ש"ט השמיט המעתיק הדרוש הזה, (יט) סמכוני באשישות, נכ"י כרמולי וכו' אקספלאר, מתחיל ר' יצחק פתח פתח, וכל המאמר הזה, עד מקבלין את התורה אימתי פ"י ה"ד. ושם הני' ר' יצחק נפתח פתח, וכל המאמר הזה, עד מקבלין את התורה אימתי נחדש השלישי, מוצא נמדרש חזית על המקרא הזה, וכן מוצא צילקוט יתרו ריוו רע"ג נשם הפסיקתא. וצילקוט ש"ט רמז מתקפ"ו צ"ל ציון המקור. (כ) נאשו של אברהם, נר"ך להוסיף לפני זה, נאשו של מוריה ואשו של סנה, ד"א נאשו של אברהם כ"י, כמו שהוא נכ"י אקספלאר וכרמולי וצילקוט שם, ונמדרש חזית שם, הנוסחא נאשו של מעלה, ונאשו של מטה, ד"א סמכוני באשישות נשתי אשות תורה שכתב, ותורה שזעל פה, ד"א סמכוני באשישות, נאשות הרבה, נאשו של אברהם, ושל מוריה, ושל סנה, ונאשו של אליהו, ושל חנניה מישאל ועזריה ע"כ. (כא) המאוששות, עיין צ"ח שכתב שם שהוא מלשון עשישות (לאטערענע) חס דוחק, אולם לדעתי הוא מן זכרו זאת והאושא, שענינו חחק וגזירה, וכן נרשם שם צד צילקוט. פי' חקיות. (כב) אלו דברי תורה, נמדרש חזית שם אלו ההגדות, והיא הנוסחא הנכונה, ונשם סופרים חסר זה. (כג) כתפוחים, נמדרש חזית שריתן וטעמן כתפוחים. (כד) א"ר יצחק, נכ"י אקספלאר וכרמולי וצילקוט שם מוצא כמו שהוא לפנינו פה, אצל נמדרש חזית הנוסחא כך, א"ר יצחק לשעבר היתה התורה כלל והיו מנקהין לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד, ועכשיו שאין התורה כלל, היו מנקהין לשמוע דבר מקרא ודבר אגדה, אמר ר' לוי לשעבר היתה פרוטה מנויה, והי' אדם מתאוה לשמוע דבר משנה והלכה ותלמוד, ועכשיו שאין הפרוטה מנויה, וצויתר שהן חולים מן השעזות, אין מנקהין אלא דברי נרכות ונחמות ע"כ, ונשם סופרים שם, נלקה המאמר הזה נחסר גדול, כי זה הלשון שם, א"ר יצחק לשעבר כשהיתה הפרוטה מנויה, היתה נפש אדם מתאוה לשמוע דבר הלכה ודבר אגדה חסר וכצ"ל, מתאוה לשמוע דבר הלכה, [ועכשיו שאין הפרוטה מנויה, וצויתר שהן חולים מן המלכות, אדם מתאוה לשמוע דבר מקרא], ודבר אגדה. (כה) א"ר לוי, כ"ה נכ"י אקספלאר וכרמולי וצילקוט שם נשם הפסיקתא, אצל נמדרש חזית הני', תני רש"י נשעא שיצא ישראל ממצרים למה הן דומין לכן מלך כ"י. (כו) למלך, צ"ל לנן מלך, כמו שהוא נכ"י אקספלאר וכרמולי ונמדרש חזית וצילקוט ונערך ערך אסכולא. (כז) פידגונו, וכו' גם נכ"י כרמולי, וטענת הוא נשתיים וצ"ל פידגונו צנח"ל, כמו שהוא לנכון נמדרש חזית וצילקוט יתרו שם, והוראת המלה ציווי *παυδαγώνος* אומן ומחנק, ונכ"י אקספלאר חסר אורה שלימה מן שעמד מחליו, עד לא צא זיוו של בני מחליו, שהשמיט המעתיק מחליו הראשון, עד מחליו השני. (כח) ילך לו לאסכלו, נמדרש חזית, ילך נצך לאסכלו. (כט) לאסכלו, דברי ר' לוי אלה, מוצאים נצערך

של בני מחלו והוא הולך לו לאסכלו, אלא יתערן בני שנים שלשה חרשים במאכל ובמשתה, ואח"כ הוא הולך לו לאסכלו, כך כיון שיצאו ממצרים היו ראויין לקבל את התורה לאלתר, והיו בהן בעלי מומין משעבוד טיט ולבנים, (לא) אמר הקב"ה עדיין לא בא זיוון של בני משעבוד טיט ולבנים, והן מקבלין את התורה, ללא יתערנו בני שלשה חרשים בבאר במן בשליו, ואח"כ מקבלין את התורה, ואימתי בחרש השלישי:

(לב) ר' יוחנן פתח, ואברה לי בחמשה עשר כסף וגו' (הושע נ' ב') ואברה לי, ואברה לי, בחמשה עשר כסף בחמשה עשר בניסן, וחומר שעורים הרי שלשים, ולתך שעורים הרי ט"ז, הרי מ"ה, הא אינון ה' חורנייא, ואומר אליה ימים רבים תשבי לי (שם שם ג'), תני ר' חייא ימים שנים, רבים שלשה, הרי חמשין יומין דעומרא, מיכן ואילך לא תוני (שם), לא יהיה לך, לא תעשו לכם איללים, לא יהיה לך אלהים אחרים, אם עשיתם כן, וגם אני אילך (שם שם) אימתי בחדש השלישי:

(לג) ר' אבין פתח, הרא כתבתי לך שלשים במועצות ודעת (משלי כ"ב ב'), שלשים (לד) שלשים כתיב, א"ר אלעזר שלא יהו דברי תורה בעניןך (לה) כפרודגומא ישנה, אלא כפרודגומא חדשה שהכל רצים לקרותה, הה"ד (לו) היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות וגו' (דברים כ"ו ט"ז):

(לז) אמר ר' שמואל בר נחמן, דברי תורה נמשלו (לח) ליון, מה יין הזה מתקים

הערות ותקונים.

זערוך ערך אסכולא נסם הפסיקתא ולא נסם המדרש, והמלה הזאת יונית היא *σχολή*, ומתורגמת בית הספר. (ל) זיוו של בני מחליו, במדרש חזית עדין לא בא בני נצוו שנשתנה מחליו. (לא) אמר הקב"ה, במדרש חזית נוסף לפני זה, אמרו לו מלאכי השרת הרי השעה תן להם את התורה. (לב) ר' יוחנן פתח כו', מוצא זילקוט הושע רמז תק"ט ד"ה ד"א ואברה לי נסם הפסיקתא, אך לפני זה מוצא עוד מאמר אחר על המקרא הזה, וכה תוארו: ואברה לי נט"ו כסף, הרי ט"ז בניסן, וחומר שעורים הרי שלשים, ולתך שעורים הרי ס', אלו שלשה פרשיות שכתב לנו משה בתורה, וכל אחת יש בה ס' מנות, ואלו הן פרשת פסחים פרשת נזיקין פרשת קדושים ע"כ, והוא מפסקא דהמדרש, והרצ האברגנאל (הושע נ' דף רכ"ט ע"ג) נתעה על ידי הילקוט וערב שני המאמרים יחד, וכתב עליהם ובפסיקתא דרשא העתיק כל המאמר כאשר מוצא זילקוט. ומאמר הפסיקתא שלפנינו מוצא נרש"י (הושע סס), ח"ל ובפסיקתא הוא נדרש נט"ו כסף נט"ז בניסן, וחומר ולתך הרי מ"ה, שהחומר ל' סאה, והלתך חצי חומר, ואומר אליה ימים רבים תשבי לי, ימים ז', דנים ג', הרי ה' אלו נ' יום שנין פסח לעצרת כו'. (לג) ר' אבין, מוצא זילקוט יתרו רמז רע"א, וזילקוט משלי רמז חתק"ס ד"ה הלל כתבתי. (לד) שלשום כתיב, נקרא כתיב שלשום בוי"ו, והקרי שלשים, וכן במדרש משלי פכ"ז הלל כתבתי לך שלשים, כמד"א מתמול שלשום, וע"ש בהמפרש, ודרש לפי הכתיב לומר שתמיד תהיה דברי תורה זעניך כפרודגומא חדשה, כאלו נתנה מיום אתמול או שלשום, וזילקוט משלי שם שלשים כתיב. ז"ל שלשום כתיב. (לח) פרודגומא, מוצא זערוך ערך פרודגומא, נסם פסקא דנחמדא השלישי, וכתב פ"י אגרת, והיא המלה היונית *πρόδρομα* פ"י דת וגו' (נעפעהל), והרש"ס בפירושו (דברים ז' י"א), כתב ח"ל, וכן בפסיקתא דנחמדא השלישי אל ימי דברי אגדה של תורה זעניך כפרודגומא ישנה פ"י הערוך אגרת עכ"ל, ונס' המנהיג ה' תפלה סימן ל"ט, גם האגדה נכ"י להבנת עולם לשחרית, שניהם הביאו את המאמר נסם הירושלמי, ופירשו פרודגומא, שער נוחת המלך על העיר. (לו) היום הזה וגו', לזה המאמר כוון רש"י, נכ"י (דברים כ"ו ט"ז) בכל יום יהיה זעניך חדשים כו'. (לז) אמר רש"י, נכ"י אקספארד וכרמולי וזילקוט שם נוספו הדברים האלה רש"י אמר, הלל כתבתי לך שלשים, גיבורים כמד"א ושלשים על כולו ואמר רש"י דברי תורה כו', וכן יש לתקן גם לפנינו, רק ז"ל דאמר רש"י כו' ופני המאמרים של רש"י, נדנור אחד נאמר, כי המאמר השני הוא ביאור על הראשון. (לח) ליון מה יין, נכ"י אקספארד וכרמולי וזילקוט יתרו שם הג"י ליון מה יין, והוא הכוון וגם הסיוס ומה טעם רוממות וגו' וחרב פיפית

(לם) מתקיים את הבעלים, כן הן דברי תורה מתקיימין למי שהוא עמל בהן כל צרכן, ומה טעם רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם (תהלים קמ"ט ו').
(מ) ר' יודה ור' נחמיה ורבנן, ר' יודה אומר פיפיות, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ור' נחמיה אמר פיפיות, פה פיות, חרב שהיא אוכלת משני צדדין ונותנת חיים בעולם הזה ובעוה"ב, ורבנן אמרין כי היו שרי קדש ושרי האלהים, (ד"א כ"ד ה') (מא) גוזרין על העליונים והן עושין, א"ר אחא גיבורין הן דברי תורה לפרוע ממי שאינו עמל בהן כל צורכן, א"ר אבא (מב) דברי תורה נמשלו (מג) כקונדיטין, מה קונדיטין הזה יש בו יין יש בו דבש יש בו פלפלן, אף דברי תורה כן יש בו יין, כי טובים רודיך מיין (שה"ש א' ב') יש בו דבש, ומתוקים מדבש (תהלים י"ט י"א) (מד) יש בו פלפלן, (מה) אמרתך צרופה (שם י"ח ל"א); (מו) אנכי הגרתי והושעתי והשמעתי ואין בכם זר ואחם עדי נאום ה' ואני אל (ישעיה מ"ג י"ב) אנכי הגרתי במצרים, ויגר משה לארדן את כל דברי ה' (שמות ד' כ"ח) (מז) והושעתי בים, והשמעתי בסיני, משמים השמעת דין (תהלים ע"ז ט'), ואין בכם זר, (מח) זה יתרו, (מט) ואחם עדי נאום ה' ואני אל, תני ר' שמעון בן יוחאי, אם אתם עדי אני ה', ואם אי אתם עדי, כביכול אין אני ה'.

(נ) לבר זמן (קהלת ג' א'), זמן היה לו לארה"ר שנכנס לגן עדן, ויקח ה' אלקים את האדם ויניחיהו בגן עדן (בראשית ב' ט') וזמן היה לו שיצא משם, ויגרש את האדם (שם ג' כ"ד), זמן היה לו לנה ולבניו לכנס אל התיבה, בא אתה וכל ביתך אל התיבה (שם ז' א') וזמן היה לו שיצא, צא מן התיבה (שם ח' ו'), (נא) זמן היה לאברהם שתנתן מילה על ידו, ואתה את בריתי תשמור (שם י"ז ט') וזמן היה (נב) שתפול מבניו שתי פעמים, אחד במצרים ואחד במדבר, ועת

הערות ותקונים.

זידס, מוכיח עליו, ועיין חס' סופרים פט"ו ה"ז. (לם) מתקיים את הבעלים, זילקוט הגי' מתקיים לנעליו כך אין דברי תורה מתקיימין אלא למי שהוא עמל בהם כל צרכן.
(מ) ר' יודה, מוצא זילקוט יתרו שם, גם זילקוט תהלים רמז תתפ"ט גסם הפסיקתא, נאמנע הרמז ד"ה ר' יודה ור' נחמיה, ודרוש רצון חסר זילקוט תהלים שם, ומאמר הפסיקתא מוצא נשיית מהר"ם מיין סימן מ"ג. (מא) גוזרין ה' והן עושין, נשמע מטעם המעתיק "ועל התחתונים והן עושין", ומאמר לנכון ככ"י אקספארד ונכ"י כרמולי וזילקוט יתרו שם, וכוונת רצון נדרש זה והציגו הפסוק שרי קודש ושרי האלהים ר"ל שגזרם על העליונים ותחתונים. והן עושין, וכן כאלן רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות זידס, הכונה נ"כ שגזרם על העליונים והתחתונים והם עושין. (מב) דברי תורה נמשלו כקונדיטין, הוא עפ"י המוצא ברשומתי נרכות כ"כ ה"ל, כהדיון דשתי קונדיטין ע"ש, ומראה שדרש על הפ' דונצ שפתי ישינים, וכוונת הירושלמי על רישא דקרא חסר כ"יין הטוב, ומפרש יין הטוב קונדיטין, ומעשה תנין דברי הפסיקתא. (מג) כקונדיטין, מוצא נערך ערך קונדיטין גסם פסיקתא דילן, והיא המלה הרוומית conditum ופי' יין הרקת ומנוסס. (מד) יש צו פלפלן אמרתך צרופה, עיין להלן הערה ק"א. (מה) אמרתך צרופה, צ"ל אמרת ה' צרופה או צ"ל צרופה אמרתך (תהלים קי"ט קי"ח), כמו שמוצא לנכון ככ"י אקספארד וכרמולי. (מו) אנכי הגרתי, מוצא זילקוט יתרו שם, ובישעיה רמז ס"ז גסם הפסיקתא, והרצו להצנעל בפירושו למקרא הזה בישיעיה, הביא דברי הפסיקתא וכתב שם, כי ראוי שיפורש כמו שפירשוהו חז"ל בפסיקתא. (מז) והושעתי בים, פה חסר, שאל וצני ישראל הלכו בישיעיה ונ"י וישעיה ב' ציוס ההוא, ומאמר לנכון ככ"י אקספארד וכרמולי. (מח) זה יתרו, סגור כמאן דאמר יתרו ונתן תורה צא, וכן דרש להלן ובשמותה לא יתערב זר זה יתרו, שאל וישלח משה את חותנו, מה כתיב נחמה נחמה השלישי ע"כ. (מט) ואחם עדי, ככ"י כרמולי הנוסחא, ואין בכם זר זה יתרו, שאלמר ואחם סודי [צ"ל עדי] נאום ה' ואני אל, מלת שאלמר נטענת היא, כי סודי המקרא אינו מוסר למעלה, רק למטה לדברי רש"י. (נ) לכל זמן, מוצא זילקוט יתרו שם, וזילקוט יהושע רמז ט"ו גסם הפסיקתא והציגו פסיקתא שם, מוסר על המאמר זה שאלמר הכתוב, וכן נשנה נמדרש קה"ר נ"כ לכל זמן. (נא) זמן היה לאברהם, נשנה נמדרש צ"ר פמ"ו. (נב) שתפול מבניו

ועת רכל חפץ תחת השמים (קהלת ג' א') (נג) א"ר ברכיה חפץ והוא למעלה מן השמים, ניתן למטה מן השמים, ואיוו זו תורה, אימתי בחדש השלישי: (גד) באורח צדקה אהלך בתוך נתיבות משפט (משלי ח' כ'), (נה) התורה אומרת באיוה שביל אני מצויה, בדרך של עושי צדקות, בתוך נתיבות משפט, א"ר הונא (נו) לסקופטי של מפרגניא, כשהיא עוברת בשוק (נד) משמטין סייף ויין מלפניה וסייף (נה) ויין מלאחריה, כך היא התורה דינים מלפניה, שם שם לו חק ומשפט (שמות ט"ו כ"ה) ודינים מלאחריה, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (שם כ"א א'):

לב יודע מרת נפשו ובשמרתו לא יתערב זר (משלי יד' י') (נט) א"ר יוחנן למה אדם מרח ריח גפרית ונפשו (ס) סולדת לאחריה, שהנפש יודעת שהיא נידונית בה, ומה טעם ימטר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח ולעפות מנת כוסם (תהלים י"א י') (סא) ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יוחנן אמר, (סב) כפיליי פוטרין שלאחר

הערות ותקונים.

ומציו כו', כן הוא בכ"י אקספארד וכרמולי וצילקוט שם, אך במדרש קה"ר הג' חמן היה לנציו להמול חמן שיומלו בשני מקומות, אחת במצרים ואחת במדבר, של' כי מולים היו כל העם היוצאים וגו', ובמדרש צ"ר שם. זמן היה להם לנציו שיומלו שתי פעמים, אחת במצרים ואחת במדבר, של' כי מולים היו כל העם היוצאים חו' ועיין עוד שם, ר' פנחס בש"ר לוי, שתי פעמים כתיב בצורהם נפילה על פניו כנגדן נטלה מילה ומציו שתי פעמים אחת במצרים ואחת במדבר במצרים נא משה ומלך, במדבר נא יהושע ומלך, והכוונה אף שמה ויהושע מלו אותן אח"כ, בכל זאת נטרס שאלו אחת נתנטלה המילה ומציו בשתי עמות שונות. (נג) א"ר ברכיה, בכ"י אקספארד הנוס' א"ר צבי חפץ שהוא למעלה מן השמים ניתן למטה מן השמים, ואיוו זו תורה, ועיין הג' במדרש קה"ר שם, וגם שם הוא בשם ר' צבי. (גד) נאורה דקה, מוצא צילקוט יתרו שם, וצילקוט משלי רמז תתקמ"א ומן הפסיקתא שאל נעל מדרש שם"ר פיל, ד"א ואלה המשפטים וכו' משל למערונה שהיתה מהלכת היין מאלן והיין מאלן והיא באמצע, כך התורה דינין מלפניה ודינין מלאחריה, והיא באמצע, וכן הוא אומר (משלי ח' כ') נאורה דקה אהלך, התורה אומרת נאורה נתיב אני מהלכת, אהלך בדרך של עושי דקה בתוך נתיבות משפט, התורה באמצע ודינין מלפניה ודינין מלאחריה, מלפניה, שאל' שם שם לו חק ומשפט, ודינין מלאחריה, של' ואלה המשפטים, ע"כ. (נה) התורה אומרת, בכ"י כרמולי הלשון משוּבָּשׁ. (נד) לסקופוטו, צ"ל לסקופוטו כמו שהוא צילקוט יתרו שם, וכן בכ"י כרמולי ואקספארד לסקופוטו, וצילקוט משלי שם ג"כ בטעות לסקופטי, ומוצא לנכון צערוך ערך סקפטס [צ"ל סקפטס] ח"ל נפסיקתא דבחדש השלישי בתוך נתיבות משפט א"ר' לסקופטו של מערונה שהיתה עוברת בשוק ע"כ והיא המלה היוונית *σπεραστος* ופירושה עגלת נג' מוכסה כו"ש המוספי, ומזה צילקוט תהלים רמז תשנ"ג כשעולים צרגלים לראות פניך נפסיקתאות היינו צאין ובמדרש קה"ר פ' הגל הגלים למלך נתון צאנסיקפסטי, צ"ל צאנסיקפסטי, ועיין מה שהערומו פסקא ח' הערה קמ"ה. (נו) משמטין, פי' מוציאין, ובכ"י כרמולי בטעות משמטין. (נח) חייין מלאחריה, בכ"י כרמולי מוסף, והוא נאח באמצע. (נט) א"ר יוחנן, מוצא במדרש צ"ר פ"א ושם המאמר הזה בשם ר' יודן. (ס) סולדת, מוצא צערוך ערך סלד בשם הפסיקתא ולדעתי הוא מלשון המוקדא והסלדה בחילה (איזו ז' י') ע"ש בפירוש, וצילקוט תהלים רמז תרנ"ה הג' נפשו קנה, וצילקוט תורה רמז פ"ח מוצא כמו לפנינו נפסיקתא. (סא) רש"ז, במדרש צ"ר שם הג' ר' ישמעאל צר נתמן. (סב) כפיליי פוטרין, כ"ה צ"ר שם, וצילקוט תורה רמז פ"ח, וצילקוט תהלים רמז תרנ"ה, ובכ"י כרמולי ובכ"י אקספארד, כדיפלא פוטרין שלאחר המרתן, וכן הוא צירושלמי פסחים פ"ה ה"א, מהו מנת כוסם, ר' אבון אחר דיפלי פוטרין אחר המרתן, והכוונה כו"ש היפ"ע שם צאנדה ירושלמי שהוא ד"ת שהיה כוס התרעלה כפול ויחלחל בראשם ככוס אחר המרתן. שמוין לרפואה כן יסקו את הרשעים כוס תרעלה כפול, חה מנת כוסם, והרצ נעל ק"ע פי' שם כוסות כפולות, ע"כ. ור"ל שהיא מלה מורכבת מן *δυσλός* שפי' ציוני כפול (דאפעלט), ומן *ποστήριον* שפי' ציוני כוס וגניע, ולפינו פילי פוטרין ג"כ נכוונה כי גם פילי *φιάλη* הוראתה ציונית כוס

שלאחר המרחץ. ר"א לב יודע מרת נפשו אלו ישראל, ובשמחתו לא יתערב זה, (סג) זה יתרו, וישלח משה את תותנו (שמו' י"ח ב"ז) מה כתי' בתריה, בחדש השלישי: (סד) כחפוח בעצי היער- כן דודי בין הבנים (ש"ש ב' ג') ר' הונא (סה) ור' אילא בשם ר' יוסי בן זמרא, מה התפוח הזה (סו) הכל בורחין ממנו שאין לו צל, כך ברחו כל אומות העולם מלפני הקב"ה ביום מתן תורה, יכול אף ישראל בן, ת"ל בצלו חמתי וישבתי (שם). (סז) א"ר אחייה בריה ב"ר זעירא (סח) מה התפוח הזה מוציא ניצו קודם לעלו, (סט) כך הקדימו ישראל עשייה לשמיעה בסיני, (ע) א"ר עזריה מה התפוח הזה אינו גומר פירותיו אלא בסיון, כך לא נתנו ישראל ריח טוב בעולם אלא בסיון, אימתי בחדש השלישי. בחדש השלישי, (עא) למלך שקידש מטרונא, וקבע לה (עב) פרוחתימא, וכיון שהגיע

הערות ותקונים.

כוס, וכן צרומי phiala ואולי שתיים יחד לכלי אחת נחשבו. ועיין צמ"ל זהערה וצמערין ערך פטר, וכנסתא שלפניו גזר צפי המדרגים כמו נכנס למרחץ כיון שיצא הניצול לפניו פ"לו פוטירין של יין לשתותו (צ"ר פ"י), וגשנה המאמר הזה, צקה"ר פ' ויתרון ארץ, אך שם הגי' מוזנו לו כוס פ"לו פוטירין של יין, ואין ספק שגלת "כוס" נוספת מאחד המעתיקים וצמדרג צ"ר פפ"ח, וזנו במלך צנוד פ"לי פוטירין שלו, והנה צמדרג צ"ר פ"י, מפרש המ"כ כוס של משקין, והוציא צסס פ"י רש"י (המיוחס לו) שצמדרג כוס של קסר, נראה כי חזן מלת פוטירין כמו פטרון. (סג) זה יתרו, עיין לעיל הערה מ"ח. (סד) כחפוח נשנה צמדרג חזית צפ' הזה, ומוצא צילקוט יתרו שם רמז רע"ג צסס הפסיקתא, ועיין צילקוט שה"ש רמז תתקפ"ו צפ' כחפוח. (סה) ור' אילא. צכ"י אקספארד וכרמולי וצמדרג שם הגי' ור' אלא. (סו) הכל צורחין ממונו, צמדרג חזית שם הכל צורחין ממונו צשעת השרצ. (סז) ח"ר אחייה צריה צ"ר זעירא, צכ"י אקספארד ח"ר אחיה צר זעירא, וצכ"י כרמולי ח"ר אלא צס"ר זירא, וצמדרג חזית רני אלא צרני זעירא. (סח) מה התפוח הזה מוציא ניצו, עיין צנלי צנת דף פ"ח ע"א ונחום' שם ד"ה פריי. (סט) כך הקדימו ישראל עשייה לשמיעה, צמדרג חזית שם הנוסחא, ר' אלא צרני זעירא אלא חרתי, אלא חדא מה התפוח הזה מוציא ניצו קודם לעלו, כך ישראל צמדרגים הקדימו אמונה לשמיעה, הה"ד ויחמון העם וישמעו (שמות ד' ל"ח) ר' אלא צרני זעירא אלא חורי, מה התפוח הזה ניצו קודם לעלו, כך ישראל צססי הקדימו עשייה לשמיעה, שנאמר נעשה ונשמע, עינינו הרואות כי חסר צפסיקתא מאמר הראשון, גס צכ"י אקספארד וכרמולי אינו. (ע) ח"ר עזריה כו', כ"ה צכ"י אקספארד וצמדרג חזית, וצילקוט יתרו, אלא צכ"י כרמולי הגי' ח"ר אלעזר, וצמדרג חזית שם, מוצא צ' מאמרים צסס ר' עזריה, והאחד חסר פה והוא, מה התפוח הזה משעה שמוציא ניצו, ועד שגומר פירותיו חמשים יום, כך משעה שיצאו ישראל מצרים, ועד שקבלו את התורה חמשים יום, ואימתי קבלו אותה צחדש השלישי ע"כ, ומה שמוצא פה צמדרג חזית שהתפוח גומר פירותיו לחמשים יום, עיין צבורות דף ח' ע"א, ושם מוצא לשם יום, וצ"ע. (עא) למלך שקידש מטרונא, צכ"י אקספארד הנוסחא צחדש השלישי צא חדש השלישי למלך שקידש מטרונא, ור"ל דרש צחדש כמו צא חדש, ועל זה הביא המשל. (עב) פרוחתימא, צילקוט יתרו שם לא הביא את המשל הזה, אך השלישי צמלת "וכו" וצכ"י אקספארד הנוסחא פרוחתימא, וצכ"י כרמולי וקבע לה פירות חמשים, כיון שהגיע פירותיה חמשים כו'. וצלשלתן צנעוה, וצ"ל פרוחתימא כמו שמוצא לנכון צערך ערך פרוחתימא, וצ"ל צפסקא דצחדש השלישי למלך שקידש מטרונא וקבע לה פרוחתימא, כיון שהגיע פרוחתימא, אמרו הרי השעה שצכנס מטרונא לחופה, וצתצ שם המוספי שהיא המלה היוונית ποσθεσία ופ"י מועד חתן קבוע, והמלה הזאת מוצאת גס צמכילתא צשלת ריש פ"א, אמרו להם האקטורין הגיע פרוחתימא שלכם לחזור למצרים, והמפרש דפוס ויילנא כתצ, גירס' הילקוט פרסגמא, ויותר נכון להגיה פרסגמא שפ"י דת וגזירה עכ"ל, צתצ את הגירס' צתצ על אשר לא ידע פתרון המלה, והפ"י הכון הוא, אמרו להם האקטורין (Ocluriones שרי הצנא) הגיע פרוחתימא (המועד הקבוע שנתן לכם המלך) לחזור למצרים, שנאמר דרך שלשת ימים וכו', ויש להעיר עוד צמדרג ש"ע פ"ד לנן מלך שארס צת מלך וקצנו פרוסגומא, ציוס

שהגיע פרוחתימייא, אמר (עג) הרי שעה שתכנסם מטרונא לתופה, כך כיון שהגיע זמנה של תורה שתנתן אמר הרי שעה שתנתן תורה לישראל, ר' לוי (עד) בש"ר שמעון בן חלפתא, למלך שנשבה בנו ודבש המלך נקמה, ודאך ופדה את בנו, ואמר היו מונין (עה) אפטייה (עו) לפדיון בני, כך אמר הקב"ה היו מונין אפטייה ליציאת מצרים, (עו) ר' חמא בר חנינא, למלך שהוא משיא את בתו, אמר היו מונין אפטייה לנשואי בתי, כך אמר הקדוש ברוך הוא היו מונין אפטייה למתן תורה:

ביום הזה באו מדבר סיני (שמות י"ט א') (עה) א"ר יהושע בן לוי לבן מלך שהיה מטייר בשוק, ופגע באוהבו של מלך, ומילא חיקו אבנים טובות ומרגליות, אמר המלך פתחו לי (עט) תוסבריות שלי, שלא יהא בני אומר, אלוילי אוהבו של מלך לא היה לי מה ליתן לו, כך אמר לו הקב"ה למשה, שלא יהיו ישראל אומרים, אילוילי שבא יתרו ולימדם את הדינים, לא היה לו ליתן לנו את התורה, אלא הרי אני נותן לכם את התורה שכולה דינים ואלה המשפטים וגו' (שמות כ"א א'), א"ר לוי למלך שהיה מבקש ליקח אשה בת טובים, (פ) ובת גנוסים, אמר (פא) אל אהא איני תובע בה, משאני עושה עמה כמה טובות, ואח"כ אני

הערות ותקונים.

זיום פלוגי ננו של מלך מנפס לשמחתו, ונתו של מלך מנפס לשמחתו המפרס מפרס סס פי' כתנ' ואין ספק נזיר שז"ל פרוחתימייא, וענינו עולה יפה שקצנו זמן קצנו ליום חתונתו, לכן מחזירת עם מלת קנע, כי פרוסונומייא שענינו דת וגזירה צכל מקום שאתה מונא המלה הזאת מחזרת עם מלת שנה, וצילקוט תהלים רמז תרס"ג, פרוחתימייא נ"כ נטעות. וז"ל פרוחתימייא. (עג) הרי שעה שתכנס, נכ"י כרמולי חסר מן הרי שעה עד הרי שעה נתרם. (עד) נש"ר שמעון צ"ח, נכ"י אקספארד צס"ר שמואל בן חלפתא. (עה) אפטייה, מונא נערך ערך אפטיא צס"ס פסקא דנחדש השלישי, ופתרונה כתנתי לעיל נפסקא דהחדש הערה קע"ה. (עו) לפדיון צ"י, נכ"י אקספארד חסר מאמר שלם, מן אפטיא לפדיון צ"י, עד אפטיא לנשואי צתי, נמאמר דר' חמא בר חנינא. (עו) ר' חמא בר חנינא, נכ"י כרמולי ר' לוי צס"ר חמא בר חנינא. (עח) אריצ"ל, נכ"י כרמולי נשמוט כל המאמרים עד א"ר אנה צר יודן למלך שהיה משיא את בתו וקנע קרטיסין. (עט) תוסבריות. מונא נערך ערך חסור צס"ס פסקא דנחדש השלישי, והיה המלה היונית והרומית *therausis* *θηραυσις* וענינה אוזר וסגולות מלכים. (פ) צת גנוסים, מלה יוונית *γένοσι* פי' תפסחה ויתום התורה. (פא) אל אהא כ"י, וכן צתל שלחתי, אל אהא איני [צ"ל איני] תובע צה, צילקוט השמיט שתי המלות "אל אהא" הקצות האלה, ונכ"י כרמולי חסר מאמר שלם כמו שהעירתי לעיל הערה ע"ח, ונכ"י אקספארד הנוסחא אליקי איני תובע צה, וכן ראיתי נערך ערך אליקי כתנ' ח"ל אליקי איני [צ"ל איני] תובע צה נפסיקתא דנחדש השלישי עכ"ל, ועל זה כתנ' המוספי פי' צל"י *אלגא* עזר, ועפ"י נוסחת הכ"י אקספארד ודברי הערוך יח לתקן פה לפינוי שז"ל אלאיקי מלה אחת, רק לפי פתרון המלה שהציא המוספי לא תתכן כוונת המאמר, ונערך מלין ערך אלאיקי (ד ק"י) הנה צס"ס המעריך שכתנ' צד דברי התורה חזית נפסוק משכני, אלעיקי איני [צ"ל איני] נותן לכם, שאלת אלעיקי הוא שזנז נמור וצגני כ"י לא מנאח כתנ'. ועל זה כתנ' הרב הנאון צעל ערך מלין, איין לשצז ולחסר תיבה כולה, ולאמור נטעות נפלה, ווי מהסופרים יוסף מלה, אשר לא ידע הוראתה, וכתנ' שלרעתו היו מל"י *אלגא* (זלנסט אנדערס) ופי' אלעיקי איני נותן כו' (זלנסט) צלופין אחר איני נותן לכם את התורה אלל וכו'. וכתנ' עוד ונערך נמנא אליקי איני תובע צה נפסיקתא דנחדש השלישי, ולא מנאחי הפסיקתא ולא המלה, אח"כ נשלחה אל העתקה הפסיקתא של צחדש השלישי מפסיקתא כ"י הנונחת אלל הרופא ר' שמואל חי די לא וואלטע צמנטונה (היה הכ"י של הרשד"ל ז"ל אשר העתיק למעני), ושם נמנא צ"פ מאל צנתינת התורה לישראל, למלך שהיה מנאח ליקח צת טובים ואמר אלל אהא, איני תובע צה וכו'. והמעתיק למעני נראה כצר כחוספק צמלות אלאהא, וכתנ' ומוחק וכתנ', כי לא ידע מה הוא. ואין ספק שז"ל כנוסחת הערוך שס אלוקי ופי' של המוסף איין לו ענין כלל סס, רק כדברינו וצלשן אלהא צלופין אחר (ר"ל צלל טובות

אני טובע בה, ראה אותה ערומה (פב) ואלבישה, ואלבישך רקמה (יחזקאל י"ז י')
ביום והעבירה, ובני ישראל הלכו כיבשה בתוך הים (שמות י"ד כ"ט), שבויים
באו עליה והצילה, אלו (פג) עמו רקיים, (פר) א"ר אלעזר למלך שהיה מבקש
לישא אשה בת טובים ובת גנוסים, ואמר (פה) אל אהא (פו) אני טובע בה,
משאני עושה עמה כמה טובות, ואחר כך אני טובע בה, ראה אותה אצל הנתחוס
ומילא חיקה (פז) קלוסקאות, אצל החנוני והשקה אותה (פח) קונדיטין, אצל
(פט) הפטם ומילא חיקה פטומות, אצל (צ) פרקדוס ומילא חיקה פרקדיסין, אצל
נחתום ומילא חיקה גלוסקאות, הנני מבטיר לכם לחם מן השמים (שמות י"ז ד')
אצל החנוני והשקה אותה קונדיטין, או ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר
(במדבר כ"א י"ז) אצל הפטם ומילא חיקה פטומות, ויגו שליוס מן הים (שם י"א
י"א) אצל פרקדוס ומילא חיקה פרקדיסין, ויניקוהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור
(דברים ל"ב י"ג). א"ר אבא בר יודן למלך שהיה משיא את בתו (צא) וקבע
קרטיסין, בני רומי לא יתתון לסוריא, ובני סוריא לא (צב) יסקון לרומי, וכיון
שהשיא

הערות ותקונים.

אני טובע בה? או בהתלט וז"ל אני טובע בה ור"ל צלופן אחר איני טובע בה רק משאני
עושה עמה טובות עכ"ל הערך מלין. והמשציר הציף דברי הרצ צעל ערך מלין וכתב
לפי דבריו אין נועם לפי כוונה זאת שאין רעיון צמלת אל עיקי צלצר צלצרה (זלצסט)
מסכים עם קצור הענין והיה לכתוב איני נותן לכם את התורה אלעיקי אלל אס כו.
ויותר חמור הצלצר הזה צפסיקתא אל חיקי אני טובע בה? (זלצסט) צלופן אחר, ומה
הוא הלופן אחר? וע"ז שטרם וינע לפרש, ולדעתי נכון מאל כפי"י הע"ז צמדרס חיות
ס, עיקי הוא צנוס צלצן ערצ, ומלת אל הוא חיקן סלצן כידוע, ולפי פי"י נכון
מאל כוונת המאמר צמדרס ס, צנוס צמדרס ישראל לפי הר סיני לקבל התורה אחר
לס הקצ"ה אלעיקי איני נותן לכם את התורה אלל הציף לי ערצס עוציפ שצמדרס
ואני נותנה לכם, וכן צפסיקתא לפנינו אללחיקי איני טובע בה כו, וזש עוד להעיר,
צמערך המערכת ערך אלליין, כתב ח"ל אלליין פי"י אני טובע, פסיקתא דחדש השלישי
טעם צדרי הערך וחצז שהמלות אני טובע בה הוא הפי" על חליקי. (פב). ואלבישה,
ז"ל והלבישה. (פג) עמו לקיים, ז"ל עמלקיים, ונאמר לנכון צכ"י אקספארד וצילקוט יתרו
ס. (פר) ח"ר אלעזר כו, כ"ה גס צכ"י אקספארד, וצכ"י כרמולי חסר מאמר שלס,
כמו שדעירותי לעיל הערה ע"ה, וצילקוט יתרו רמז רע"ז חסר מן חמר ר"י אלעזר, עד
ראה אותה. (פה) אל אהא, עיין הערה פ"א. (פו) אני טובע, ז"ל אני טובע. (פז) קלוסקאות
וכ"ה צכ"י אקספארד, וצילקוט גלוסקאות עיין ערך ערך גלסק ח, והיא המלה היונית
Κόλλας ופתרונה ככר לס עגיל. (פח) קונדיטין, עיין לעיל הערה מ"ג. (פט) הפטם,
פי"י מפטם עופות, רש"י צנה כ"ט ע"ז. (צ) פרקדוס, ומילא חיקה פרקדיסין, צילקוט
יתרו רמז רע"ג הנוס', פרקדוס ומלא חיקה פרקדיסין, ונרשס סס צדזו מוכר מגדים,
ורחמי צערך ערך פקסס הציף ח"ל צפסקא צחד השלישי, אלל פקדוס ומילא (ז"ל
ומילא) חיקה פקדיסין, וע"ז כתב המוספי צעל הילקוט פי"י יתרו גרים פקדוס, ופי"
המפרש מוכר מגדים עכ"ל וצערך פקדוס הציף הערך כנוסחא שלפנינו פה, אלל פקדוס
כו" פקדוסין ס"א פקסס עכ"ל, והנה מעיין המאמר נראה ציבור המלה כמו שגרסס
צילקוט סס צדזו, אך מקורה נעלם מונני. ואולי היא כמו פקדיסין, עיין ערך ערך זה,
וערך פקסס, או אולי ז"ל צהסך האותיות קרפי ומילא חיקה קרפיסין והיא מלה יונית
Καρπός ופתרונה פירות. (צא) וקבע קרטיסין, כ"ה צכ"י אקספארד וצילקוט יתרו סס,
כתב צילקוט סס צדזו, פי"י נמוסי מלוכה צלצן יון ע"כ, וצכ"י כרמולי המוסחא קרטיסין, וכן
לכלן המיר קרטיסין, וט"ס הוא, וצערך ערך קרטיסין, הציף מאמר הפסיקתא וגורם
וקבע קרטיסין ציס, ולא צלר הוראת המלה, והמוספי כתב פי"י צל"י גל ומצנה כוונתו
להמלה היונית ἀργατος ἀργατος פי"י ראש הסר וגננה, והרמ"ל לא הציף המלה
היונית ומרנס (צנוסעל פערלרדנונג) ואולי היא המלה היונית ἀργατος אשר פתרונה
חוקק וחחק ור"ל שקבע חוקק וגורם חרונה צחקת סיד לכל יעצרו צנול, ועיין צמסציר
ערך קרטיסין, שלדעתו היא מלי"ר euro curatum פקדיס ומגטיס. (צב) 'סקון רומי'
צכ"י

שהשיא את בתו החיר קרטיסין, כך ישראל עד שלא ניתנה להם התורה, השמים שמים לה' [והארץ נתן לבני אדם] (תהלים קט"ו י"ו) ומשנתנה תורה, ומשה עלה אל האלהים (שמות י"ט ג') ויירד ה' על דר סיני (שם שם ב'):

ברה"ש השלישי ונו', (צג) זש"ה הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת (משלי כ"ב ב') אם בקשת ליטול עצה מן התורה הוי נוטל, אמר דוד כשהייתי מבקש ליטול עצה, בתורה (צד) הייתי מבקש ונוטל עצה, שנ' בפקודיך אשיחה ואביטה ארתריך (תהלים קי"ט ט"ו) ואומר מפקודיך אתבונן (שם שם ק"ד) (צה) בן תנויא אמר אם בקשת לבנות ואין אתה יודע לבנות, הבט בתורה ואת למד, מה כתיב תחתיים שניים ושלישים תעשה (בראשית ו' י"ו) הוי במועצות ודעת, ד"א הלא כתבתי לך שלישים, שלושם כתיב, (צו) בן עזאי אומר לא (צו) כפרודגומא שיש לה שנים או שלשה ימים, אלא כבן יומא תדע לך שהוא כן, מה כתיב בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים, (צח) ביום ההוא באו אין כתיב כאן, אלא ביום ההוא באו מדבר סיני וכן הוא אומר היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות את החקים האלה ואת המשפטים (דברים כ"ו ט"ו):

(צט) **ד"א** בחדש השלישי, התורה משולשת, והאבות משולשים, והשבט שלישי, והחדש השלישי, א"ר אבין הלוי ב"ר, (ק) מנין שנקראת משולשת, המשולש הזה נוטה שלשה מינין יין ודבש ופלפלין, לכו רחמי בלחמי ושתו ביון מסבתי (משלי ט' ה') דבש מניין, ומתוקים טיבש (משלי ל' ה') פלפלין מניין, אמרת אלה צדופה (ש"ב כ"ב ל"א, תהלים י"ח ל"א) (קא) אלו הפלפלין, מכאן שהתורה משולשת. (קב) כל מעשה אותו היום היה משולש, התורה משולשת, תורה נביאים וכתובים, (קג) ואותיותיה משולשים, אב"ג, וישראל משולשים, כרבים

הערות ותקונים.

נכ"י כרמולי וזילקוט יתרו שם, יתחון לרומי, וטעות הוא כי אחרי אשר קרא ההליכה מרומי לסוריא נזס ירידה, נזכרת המהלך מסוריא לרומי עליה הוא, ונזכרת מזנ הארצות הוא כן. (צג) זש"ה הלא כתבתי, זילקוט יתרו שם חסר כל המאמר הזה, עד זש"ה דרכי דרכי נועם, ונכ"י כרמולי חסר דף שלם, מחלק עד אמר ר' יהודה נר סימא אמר להם הקצ"ה חידוש דברים כו'. (צד) הייתי מנצק, נכ"י חקספארד הייתי מניט. (צה) נן חנויה, נכ"י חקספארד נן חוטא, וזילקוט תהלים שם נר חנויה אמר נמוענת, ונזכר שם כל המאמר שלו, וכן נזכר צ"ר פליא, נר חנויה אמר נפקדיך חנויה נמוענת, ונזכר שם כל המאמר הזה נזכר שם ר' אלעזר אך נזכר לשון. (צו) כפרודגומא, ר"ה מה שכתבתי למעלה הערה ל"ה. (צח) ניום ההוא נזכר אין כתיב כאן, לזו המאמר כוון רש"י (שמות י"ט א') ניום הזה לא היה נרדף לכתוב, אלא ניום ההוא כו' ע"ש. (צט) ד"א נזכר השלישי כו', עד סוף הענין, עיין תנחומא יתרו פ' נזכר השלישי, זש"ה הלא כתבתי לך שלישים, ונזכר משלי פכ"ג פ' הלא כתבתי לך. (ק) מנין שנקראת משולשת, לדעתי יש לתקן וכנ"ל מנין שנקראת התורה משולשת שנזכר לקודשיו, מה הקודשיון הזה ש נזכר שלשה מינין יין דבש ופלפלין אף התורה כן יין מנין כו', עיין לעיל נזכר שם וזה הערה מ"ז ומי". (קא) אלו הפלפלין, לדעתי דרשו נרופה כמו נרופה, מלשון ועל שפתיו כלא נרצת (משלי ט"ז כ"ז) וכן נרצת השחין (ויקרא י"ג כ"ג), ונס הפלפל הוא כלא נרצת, ומזה נרצת מרצת הוא ג"כ מלשון נרצת, כמו שכתב רבינו האי גאון נזכר שער תשובה סימן פ"ד ע"ש. (קב) כל מעשה אותו היום כו', ומזה נזכר שם פ"ח ע"ה דרש ההוא נזכר עליה דרש חסדא ברך רחמנא דייב אוריחן תליתאי, לעם תליתאי ע"י תליתאי, ניום תליתאי, בירחא תליתאי. (קג) ואותיותיה משולשים אב"ג, כ"ה נכ"י חקספארד (ונכ"י כרמולי חסר כל המאמר כמו שהעירתי הערה צ"ג) אצל נזכר משלי פכ"ג הנוס' אותיותיה משולשים חמ"ח, ור"חתי נזכר דרש (סדר שחרית של חול) נפ"י נקדישך ונעריך המעשים לך קדושה, כתב ח"ל ונתחומא מפרש דברים רבים שם משולשים, ונס תורה אותיותיה משולשות, פ"י אותיות אב"ג שכתובת כלה יולדת מהן הן משולשות, כיצד אחדים עשרות ומאות, ואחדים ג' פעמים ג', וכן העשרות והמאות, פ"י

כתבים ליום וישראלים, (קד) בני אבות שלשה, אברהם יצחק ויעקב, (קה) ומשה שלישי בנייהם, אנכי עומד בין ה' וביניכם (דברים ה' ה') (קו) ואותיותיו משולשים לוי, ואחים שלשה משה אהרן ומרים, ונצפן לשלשה, ונצפנהו שלשה ירחים (שמות ב' ב') והימים שלישי, כי ביום השלישי ירד ה' (שמות י"ט י"א) והחדש שלישי, בחדש השלישי:

בחדש השלישי, (קז) וז'ה דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי ג' יז), דרכיה דרכי נועם בקש הקב"ה ליתן תורה לישראל בשעה שיצאו ממצרים, והיו חלוקין אלו על אלו, והיו אומרים בכל שעה נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר י"ד ר'). מה כתיב ויסעו מסוכות ויחנו באיתם (שמות י"ג כ') (קח) היו נוסעים במריבה וחונין במריבה, לא עשה כן אלא כשבאו מרפידים השוה כולם (קט) ונעשו אגודה אחת, ויחנו שם ישראל אין כתיב כאן (קי) אלא ויחו שם ישראל (שמות י"ט ב'), אמר הקב"ה התורה כולה שלום, ולמי אני נתנה לאומה שהיא אוהבת שלום, הה"ד כל נתיבותיה שרים (משלי שם):

בחדש השלישי (קיא) וז'ה בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ירים ידלוף הבית (קהלת י' י"ח), מי גרם לאשה הזאת שתהא שופכת דמים על ידי שהיא מתעצלת לברוק את עצמה אם טמאה היא אם לאו, למה (קיב) ששנו רבותינו כל היר המרבה לברוק בנשים משובתת, באנשים תקצץ, (קיג) ומעשה בשפתו של רבן גמליאל שהיתה מפנה מבית לבית כלי טהרות וטהביות, והיתה בודקת עצמה

הערות ותקונים.

אחר אציג צ"ח שלם של שלשתן, נגיד גימיל שלם, נגיד לית שלם, וכן עד סוף האותיות. עוד שמעתי פי' אחר בשם הרא"ש, אציג יעלו גסה, והם משולשים שלם אותיות, וזני פעמים שלשה, נגיד הם תשעה, והם משולשים, נגיד הם י"ג והם משולשים, וכן עד סוף האותיות עכ"ל. (קד) צני אצות שלשה כו', עפ"י מאמר הפסיקתא יסד הפייטן ליום ה' דשנעות צפיוט אורח חיים, שלשים כתנתי לעם משלשי, שלשת שלם משנע שלשי, תמימה וצרה מצינע כפשי, תמכת להנחילי צירח שלשי, והרצ רוויה העיר צפירושם שם על דברי התנחומא, כי לא ראה את הפסיקתא, ואף צמקומוט שהניח את הפסיקתא לקומה היא אצלו, וכן הילקוט וצמח הגיהא, וכן ציונר ליום שני של שנעות, פיוט נגד הכס עלה לסיוי כתנ שלשים למדם משה, גם הוא הפסיקתא דילן יסודותו, פיוט צפיוט ארץ מטה, טוהר נוף שלשי ישרים הרגיל לפלשי, כתנ שלשים שלשי לעת גאה בחדש השלישי כוונתו צנוף שלשי, על התורה המשולשת, וישרים כנוי לשנתי יס, אך צמלת לפלשי דחק הרצ רוויה ופי' בדרך רחוקה, ולדעתי צ"ל לשלשי. (קה) ומשה שלשי, וזוהו צמלת מוסף לשנעות, צפיוט אזהרת ראשית, קצלה שלשי צדק השלשי, ר"ל משה קצלה. (קו) ואותיותיו משולשים לוי פה חפר וכנ"ל ואותיותיו משולשים משה, ומשנע שלשי ראונון שמעון לוי ואותיותיו משולשים לוי, כמו שהם לנכון צכ"י אקספארד. (קז) וז'ה דרכיה דרכי נועם, מונח צילקוט יתרו שם רע"ג, וכן צילקוט משלי רמז חתקל"ד על פי זה. (קח) היו נוסעים במריבה, כ"ה צמילתא יתרו צפ' ויחו שם ישראל, ולמאמר הזה כוון רש"י צפ' על פסוק הזה. (קט) ונעשו אגודה אחת, ע"פ הפסיקתא יסד הפייטן ליל ה' דשנעות, אגודים יחד לקבל חמורות וקלות, וכן צפיוט תמכו כבוד ליום ה' דשנעות, צנסעס מים סוף אגודים צריצ וזוהו נוסעים ועומדים, אזי צעת נסעס מרפידים אל סיני צלו כאחד אחודים. (קי) אלא ויחו שם ישראל, צילקוט יתרו רע"ג סיני, נעשו אגודים אחת, והיא המלה היונית *ἀδελφία* ופירושה הסכמה לדעה אחת, כמ"ש הערוך ערך המניא. (קיא) וז'ה צעללתי, נשנה צמדרש וי"ר פי"ט, צמאמר ר' אצבו פתר קריא צלשה, ועיין צמדרש קה"ר צפ' צעללתי ימך המקרה, ר' כהן פתר צלשה. ומונח צילקוט קהלת רמז חתקפ"ט, והמאמר הזה מונח פה צצלי הדרכה השניה על פסוק זה, ד"א צעללתי, מדבר צישראל כו'. (קיב) ששנו רבותינו, נדה פי"ב מ"א (דף י"ג ע"א). (קיג) ומעשה צשפתו של ר"ג, עיין צמדרש וי"ר פי"ט טזיתא אמתא דר"ג כו'. וצירושלמי נדה שם טנונא אחי סיימים, ועיין צצלי נדה דף ו' ע"ב, שזו מעשה צשפתה של ר"ג וצמח שם ל"ה צשפתו ונתיירא

עצמה על כל חביות וחביות, באחרונה בדרך עצמה נמצאת ממאה, (קיד) ונתירא רבן נמליא ואמר לה לא היית בודקת עצמך, א"ל חייך אדוני שהייתי בודקת עצמי על כל חביות וחביות, ובאחרונה ברקתי עצמי ונמצאתי ממאה, אמר רבן נמליא אילו נתעצלה זו כבר היו כל המדרות ממאות, הוי בעצלותי ימך המקרה (קמו) על ידי שהאשה מתעצלת היא שופכת דמיה, שנאמר ואת מקורה הערה (ויקרא כ' ח') ובשפלות ידיה ירלוף הבית, ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים (שם פ"ו כ"ח):

ד"א בעצלותי ימך המקרה, מדבר בישראל כשבאו לרפידים מה כתיב, ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני (שמות י"ט ב'), ולמה נקרא שמה רפידים, (קמו) שרפו ידיהם מן העצירות, בעצלותי ימך המקרה, (קיד) וירד ה' על ראש הדר (שמות כ' ח') ובשפלות ידיהם, על ידי ששפלו ידיהם מן העצירות, ירלוף הבית, מה כתיב ארץ רעשה וגם שמים נטפו גם עבים נטפו מים (שופטים ה' ר') ואימתי היו כל הדברים הללו ביום מתן תורה:

בחדש השלישי, מה כתיב למעלה מן הענין פירשת יתרו, מה שהוא מקמר את משה ואתה תחזה מכל העם וגו' (שמות י"ח כ"א) ואח"כ וישלח משה את חתנו וילך לו אל ארצו (שם שם כ"ז) ואח"כ בחדש השלישי, (קח) אמר שלמה לב יורע מרת נפשו (משלי י"ד י') לפיכך ובשמתו לא יתערב זר (שם), אמר הקב"ה ישראל הוי משועבדים במיט ולבנים במצרים, ויתרו יושב בתוך ביתו השקט ובטח, ובה לראות בשמחת תורה עם בני לפיכך וישלח משה את חתנו, ואחר כך בחדש השלישי למה כן, דרש משה מקד וחומר, מה מצוה אחת כשבא הקב"ה ליתן מצות הפסח, אמר כל בן נבר לא יאכל בו (שמות י"ב מ"ג) עכשיו כשהוא בא ליתן את התורה לישראל יהא יתרו כאן ויראה אותם לפיכך וישלח משה את חתנו ואחר כך בחדש השלישי, ולמה לא בחדש השני ולא ברביעי (קמו) א"ר הושעיא שנה לי רב חייא הגדול גיורת שבויה ומשוחזרת לא ינשא (קמו) ולא יתארום עד שלשה חדשים, כך ישראל נקראו גרים כי גרים הייתם בארץ מצרים (ויקרא י"ט ל"ד), שבוים (קב) והם שובים לשוביהם (ישעיה י"ד ל"ב) משותדרים, שנ' (קבא) אני ה' אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהיות (קבב) לכם עבדים (ויקרא כ"ו י"ג) (קבב) אמר הקב"ה נמתין להם שלשה חדשים, ואחר כך אני נותן להם את התורה בחדש השלישי:

ד"א

הערות וחקונים.

(קיד) ונתירא ר"ע, הכונה כי ר"ע היה אוכל חולין בטרה, כמו שתרצה נחנא דני אליהו ח"א פט"ו והתקדשם והייתם קדושים מכלן היה ר"ע אוכל חולין בטרה ואמר לתלמידיו לא לכהנים נלכד כיתנה קדושה חלל לכהנים וללויים ולשרפים ע"ל. ועיין חס' חולין ז' ע"ב. (קמו) ע"י שהאשה מתעצלת כו', במדרש וי"ר פ"ט הגי' ע"י שהאשה מתעצלת מלכסות את עצמה כראוי ימך המקרה, הסייד וגלה את ערותה את מקורה הערה והיא גלתה את מקור דמיה, ובשפלות ידיה ע"י שהאשה הזו משתפלת מלכדוק עצמה בעונתה ידלף הנית, הרי היא מתרצה בדמים, הסייד ולא כו' חזו זוז דמה ימים רבים ע"כ, ועיין ניסחא אחרת, במדרש קה"ר צ"י בעצלותי. (קמו) שרפו ידיהם מן העצירות, נראה הכונה שעשו תשובה, עיין מכליתא יתרו צ"י ויסעו מרפידים, מה צילתם למדבר סיני בתשובה אף נסיעתם מרפידים בתשובה, ועיין גם במדרש וי"ר פ"ט, ובמדרש קה"ר צ"י בעצלותי, ועיין זכורות ה' ע"ב, וסנהדרין ק"ו ע"א, נראה דמדרשות חלוקין הן. (קיד) וירד ה' על ראש הסר, צ"ל וירד ה' על הר סיני אל ראש הסר. (קיד) אמר שלמה לז יורע, מוצא צילקוט יתרו רמז רע"א, ונרשם שם תנחומא, צ"ל פסיקתא. (קמו) א"ר הושעיא, עיין כתובות ל"ז ע"א, וינמות ל"ה ע"א, ועיין צהרמז"ס ה' גרשין פ"א הכ"א. (קב) והם שובים, צ"ל והיו שובים. (קבא) אני ה', צ"ל אני ה' אלהיכם. (קבב) לכם עבדים, צ"ל לכם עבדים. (קבג) אמר הקב"ה נמתין להם שלשה חדשים, ע"י הפסיקתא יסד הפייטן. צינור לשבת אחר שבעות, בפיוט עת דודים, פדויה מענן תסה הכנים לחושיה, פנוקים שלשה חדשים [צ"ל חדשים] ונתרפאה שלשיה, פתח ורלית גרות שחרור ושציה ע"כ

(קבר) ד"א בחדש השלישי, בא חודש בשעה שנללה הקב"ה על משה בסנה התנה עמו ואמר לו, בהוציאך את העם מסצרים מעברות את האלהים על הדיר הזה (שמות ג' י"ב) והיה משה מצפה ואומר, (קבה) אימתי הוא בא, אלא כיון שהגיע הקץ אל הקב"ה בא חדש שהיית מצפה לו בחדש השלישי, אינו אומר בירח השלישי, כשם שהוא קורא לחדשים אחרים, בירח זיו (מ"א ו' ל"ז) בירח בול (שם שם ל"ח) בירח האיתנים (שם ח' ב') אלא בחדש השלישי, איר יהודה בר סימא, אמר להם הקב"ה חידוש דברים אני עושה ומחדש אתכם, למה הדבר דומה, למלך שהיה לו בן, ועמד הבן על פרקו, ביקש להשיאו ולא היה לו (קבו) אנגיתרין חדשה, אמר המלך אין כבודו של בני כן, ואם אמתין עד שנעשה אנגיתרין חדשה, אני מאחר שמתו של בני, מה עשה המלך הביא (קבו) נפחים ואומנים, והיו מצחצחים אותה בכלי נחושת, הביא תרשים והיו (קבה) מסרנין אותה בכלי העץ, נמצא המלך משיא את בנו על אנגיתרין ישנה, שהיא נראית חדשה, כך הקב"ה בשעה שיצאו ישראל מסצרים, ביקש ליתן להם את התורה (קבט) והיה בתוכן סומין ותגרין וחרשין, אמר הקב"ה התורה כולה שלימה, שנ' תורה ה' תמימה (תהלים י"ט ח') נתון אותה לדור הזה, ויש בהן בעלי כומין, ואם נמתין להם עד שיעמדו בניהם, אני מאחר. בשמחתה של תורה, מה עשה הקב"ה ריפא אותם, ואח"כ נתן להם את התורה, ומנין שריפא אותם, מי שהיה סומא (קל) נעשה רואה, שנאמר כל אשר דבר ה' נעשה וגשמע (שמות כ"ד ו') ומי

הערות ותקונים.

ע"כ, פי' כשנפרס מוננים היו תשים לקבל התורה הנקראת תושים, לכן נתן להם זמן להסתעדן ג' חדשים ונחפלו ישראל המכונים שלשים כוזן ג' חדשים שניתן לניירת ולשפסח ומזוהרת. (קבר) ד"א נחש השלשי, נכ"י אקספארד נחש השלשי א"ר איינו נא חדש, וזילקוט יתרו רמז רע"א הגי' א"ר אבין. (קבה) אימתי הוא נא, נכ"י אקספארד וזילקוט שם, אימתי הוא נא אותו הקץ. (קבו) אנגיתרין, נכ"י אקספארד אנגיתרין, ונרשם שם צין גי' תנאי עגולה "פי' חזר" וזילקוט יתרו שם ארגניטין ונרשם שם נצדו פי' כלי חסוני, אולם הילקוט נענמו צנוף הספר נחש אחר הפי' המוטעה הזה והכנים צפנים מלת חזר, ח"ל אין כבודו של צני להשיאו נחזר ישנה, ונכ"י כרמולי משל למלך שהיה מנצק להשיא את בנו והיה לו אנגין חדשה, חסר שורה שלמה וכ"ל והיה לו אנגין [ישנה], אמר הערך אס' עין מותחין עד שאני עושה אנגין] חדשה, אולם נכ"לס המלה משוובת וז"ל ארגנטיין, כמו שמוצא זילקוט שהנאחי. וכן תראה צעריך ערך ארגנטיין צ', כתב ח"ל ארגנטיין דכספא, פאה ירושלמי [הוא פ"ה ס"ח] ונפסקא נחש השלשי, למלך שהיה משיא את בנו והיה לו ארגנטיין חדשה, הרי אנו משה שמתה צני כו', ס"ח אנגיתרין, פי' כלי חסוני שמשמשת צו צת המלך, ועל זה כתב המוספי פי' צליר argentum כסף וכ"ל כסף ונעתקה מלה זו גם לכלי זהב (ירושלמי דפיהא פ' תלמיח) יומא דין צארגנטיין דהנא עכ"ל, הירושלמי אשר הביא המוספי הוא זה המוצא ונצל הערך נענמו צארג' הערך. ולפנינו צירושלמי שם ארגנטיין, והמפרש הרא"פ, מפרש שם הערות חסונות, כאשר שער נכפשו לפי הענין, וצריך לתקן צירושלמי שם ארגנטיין, כמו שהיה לפני הרצ נצל הערך, ועיין נחשצר ערך ארגנטיין, שהביא ח"ל ירושלמי סוף פאה והיה לו ארגנטיין ישנה, ענין נחשצר דגרי הערך ולא ראה שהציון נכסף פאה ירושלמי, מוסב למעלה על ארגנטיין דכספא. לא למטה על והיה לו ארגנטיין ישנה כי על זה המאמר צין הערך נכסףא נחשצר השלישי, ורואיני נמערך ערך ארגנטיין, הביא ח"ל, הערך פי' כלי חסוני, ואני דאמר כי המוספא האמתים היו ארגיטיריא ולשון רומי הוא, והוא שם כולל מיני כלים רבים של כסף ושל זהב והנ' צירושלמי סוף פאה, ונמדרש אסתר ספוק נחשצרות עכ"ל, ולפנינו נמדרש אסתר שם ארגיטיריא יש לתקן צליר ארגיטיריא, או כמו שכתב המערך ארגיטיריא. (קבו) נפחים, תרגם חרש צרזל (ישעיה מ"ד י"ז) נפחא מפרזל, והוא מלאסן נחר מפה מלא (ירמיה ו' כ"ט) שם כלי שמתקין צו צאג. (קבה) מסרנין, ענין קליעה. (קבט) והיה צתיכן סומין כו', עיין נחחומא פ' יתרו נחחומא אריב"ל כו' צאעט מתן תורה כשצלו מוננים היה צכן נעלי מומין כו'. (קל) נעשה רואה שני כל אשר דבר וגו', מה ענין

ומי שהיה חוגר נעשה שלם, שנ' ויתיצבו בתחתית ההר (שם י"ט י"ח) (קלא) הוי חידוש דברים אני מחדש בכם, ועושה בכם מעין רוגמת העולם הבא, (קלב) מה לעתיד לבא או תפקחנה עיני עורים (ישעיה ל"ה ה'), אף הבא וכל העם רואים (שמות כ' י"ח), מה לעתיד לבא, ואזני חרשים תפתחנה (ישעיה שם) אף הבא כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז'), (קלג) מה לעתיד לבא, או ידלג כאיל פסח (ישעיה שם ז') אף הבא ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המצנה ויתיצבו וגו' (שמות י"ט י"ז), מה לעתיד לבא ותרין לשון אלם (ישעיה שם) אף הבא ויענו כל העם יחדיו ויאמרו (שמות י"ט ה'):

(קלד) בחדש השלישי, למה בחדש השלישי, שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם לומר, אלו נתן לנו את התורה היינו עושין אותה, אמר הקב"ה ראו באי זה חרש נתתי את התורה בחדש השלישי, (קלה) במזל תאומים, שאם בקש עשו הרשע להתגבר ולעשות תשובה, וכבא ללמוד תורה יבא וילמוד ומקבלו אני, לפיכך נתנה בחדש השלישי (קלו) ומפני מה נתנה במדבר, ללמדך שאם אין אדם (קלז) מפקיר עצמו במדבר, אינו זוכה לדברי תורה ומה המדבר הזה אין לו סוף, כך דברי תורה אין להם סוף, שנאמר ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים (איוב י"א ט') וכשם שאין להם סוף, כך אין למתן שכרה סוף, שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראך (תהלים ל"א ב'):

(קלח) ביום הזה באו מדבר סיני (שמות י"ט א'), וכי ביום הזה באו, אלא כשתהא למד תורה, (קלט) לא יתא בעיניך ישנים אלא כאילו היום ניתנה תורה, ביום ההוא אין כתיב כאן, אלא ביום הזה, בעולם הזה נתתי לכם את התורה, והיו יחידין ינעין בה, אבל לעתיד לבא אני ממלכה לכל ישראל והן לומדין אותה ואינן שוכחין, שנ' זאת הברית אשר אכרות את בני ישראל אתרי הימים ההם נאום ה' נתתי את (קס) תורתך בלבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והם יהיו לי לעם (ירמיה ל"א י"ג) ולא עוד אלא שאני מרבה (קמא) [שלום] ביניהם, כשם שאמר ישעיה, וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך (ישעיה נ"ד י"ז): (קמב) אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ב'), זה שאמר הפסוק רכב אלהים רבותים אלפי

הערות ותקונים.

ענין שמיעה לראיה? רק חסר פה וכנ"ל נעשה רואה שנא' [וכל העם רואים את הקולות ואת הפלילים (שמות כ' י"ח) מי שהיה חרש נעשה שומע, שלאמר] כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, וכשמוע זה ע"י חפזון המעתיק גדלג מן שלאמר הראשון, אל שנא' השני, ושלאמר לזכרון זכ"י אקספארד וזילקוט יתרו רמז רע"א ועיין צנחנאותא ס. (קלא) הוי חידוש דברים. מוצא זילקוט יתרו רמז רע"ג, ומתחיל בחדש השלישי חידוש דברים אני מחדש בכם כו'. (קלב) מה לעיל אז חפיקתה, זילקוט שם חסר זה, עד מה לעיל ואזני חרשים תפתחנה, שהשמיע המעתיק. (קלג) מה לעיל אז ידלג, זילקוט שם מה לעיל אז ידלג כאיל פסח אף הכא ויעמ כל העם יחדיו, חסר שורה שלימה, והשמיע המעתיק מן אף הכא, עד אף הכא, ונ"ל כמו שהול פלפיו בפסיקתא. (קלד) בחדש השלישי, מוצא זילקוט יתרו רמז רע"א. (קלה) במזל תאומים, שאם בקש עשו כו', הכונה כי יעקב ועשו תאומים היו. (קלו) ומפני מה נתנה במדבר, קאי על סיפא דקרא ביום הזה בלא מדבר סיני, ומוצא זילקוט יתרו רמז רע"ג. (קלז) מפקיר עצמו במדבר, עיין עירובין נ"ד ע"א. (קלח) ביום הזה, מוצא זילקוט יתרו רמז רע"ג, וזכ"י כרמולי חסר מאלן עד סוף הפסקא הזאת כי נאקדו שני דפים מהספר, והסיום צסוק המאמר שלפניו מה רב טובך אשר צפנת ליראך. (קלט) לא יתא בעיניך ישנים כו'. לזה הוואמר כוון רש"י צפי שמות י"ט א' ודברים כ"ו ט"ז עיין לעיל הערה ל"ו והערה נ"ח. (קמ) תורתך בלבם, המקרא הזה נעתק בטעות, במקום בלבם ז"ל בקרנס, ומתח וסס ז"ל והמה. (קמא) שלום, הוספתי צפנים. (קמב) ארכי ה' אלהיך, מאלן עד סוף הפסקא הזאת מוצא זילקוט יתרו רמז רפ"ו והניין, פסיקתא חסר ס. גם מוצא המאמר הזה בפסיקתא רבתי ככ"א פסקא עשרת הדברות (סיון ז') בשניים ונוספות, וזילקוט תהלים רמז תשנ"ז ד"ה רבותים נרסם נדדו פסיקתא רבתי. אולם הניין הוא רק על התחלת המאמר, ומן א"ר אנדמא דמן חיפה עד סופו הוא מהפסיקתא

אלפי שנאן (תהלים ס"ח י"ח) (קמנ) אמר ר' אבדימא (קמנ) איש חיפה, שנתי במשנתי שירד הקב"ה בסיני, בעשרים ושנים אלף כחות של מלאכי השרת, א"ר ברכיה הכהן ברבי כמחנה לוייה שצפה הקב"ה שאין עומדין (קמה) באמונתם, אלא שבטו של לוי, לכך ירד (קמנ) בעשרים ושנים אלף כמחנה לוייה. ד"א רבב אלהים רבותים אלפי שנאן, מלמד שירד עם הקב"ה (קמנ) עשרים ושנים אלף מרכבות. וכל מרכבה ומרכבה כמראה שראה יחזקאל. רכב אלהים, (קמח) מכת שעלה מבבל אמרו שירד עם הקב"ה לסיני בעשרים ושנים אלף מרכבות, כך שנה אליהו זכור לטוב. רכב אלהים רבותים אלפי שנאן, א"ר תנחום בר חנילאי, (קמט) עד מקום שהספיטס יכול לחשב (קנ) בלי פרי ארין מילי מליארין, ד"א רכב אלהים רבותים

הערות ותקונים.

מהפסיקתא כ"י שלפנינו, גם רמז תשנ"ז הוא מהפסיקתא דילן, אך שלא נרשמה נצדו, ונפסיקתא רנתי אינו, והוא הוא מאמר ילקוט יתרו רמז רפ"ו שרשמי אשר נפסיקתא מקורו. (קמנ) א"ר אנדילא, עין צמדרש שז"ר פכ"ט, ונתחומא פ' זו. (קמנ) איש חיפה, הוא גם מקום. עין תנולות הארץ דף ק"ה ע"ב. (קמה) צלחומא, כ"ה צלחומא נא שם, אולם צילקוט יתרו שם וצילקוט תהלים שם וצ"ל אקספארד הג' צלחומא ופי' צלחומא, שזעה יומי (עין תורגומן שרש יומה וש"ש מוס), וזעה תהלים נפסיקתא רתי פכ"א פסקא דעשרת הדברות (סיון ז') א"ר לוי גלוי וידוע לפני מי אמר והיה העולם שכל השננים אינם עומדים בצלחומא צלחומא, ושננו של לוי עומד צלחומא לפיכך ירדו עם הקב"ה על הר סיני, וזיד כל אחד [עטרה לעטר זה] שנו של לוי ע"כ. צדור שהיה הנ"ר במומדים, ואחד רשם נצדו הפי' בצלחומא ואח"כ הוצא פיומה, וכן "עומד צלחומא" ז"ל במומיא. (קמו) כ"ז אלף כמחנה לוייה, כי מספר שנו לוי כ"ז אלף היה. (קמז) עשרים ושנים אלף מרכבות, עין פסיקתא רנתי פכ"א, ושם הוא צסר ר' ינאי, ועפי' מאמר הפסיקתא יסד הפיוט, בקרובות ליום ז' דשנעות, קדוש הופיע מפלגן רד צלפי שאלן כו', רס רד צמרכות צערים ושנים אלף להכתיב מטה ספור צערים ושנים אלף וכו'. וע"ש צ"י הירו"ה, שכתב כל המאמר מיוחד על לשון הפסיקתא והוצא צילקוט ע"כ, גם צפוט אז צכתא אזורית ליום ז' דשנעות שידר ר' אלעזר הקליר, יה שוק ערבות, רד להנחיל רצנות, צערים ושנים אלף מרכבות. (קמח) מכת שעלה מצנן כו', כ"ה צ"ל אקספארד, ומסר צילקוט יתרו שם, כי כזר אמר למעלה שירד עם הקב"ה כ"ז אלף מרכבות. ונפסיקתא רנתי הג' א"ר יוחנן יום שעלה הקב"ה על הר סיני ליתן תורה לישראל ירדו עמו ששים ריבוא של מלאכים וזיד כל אחד ואחד עטרה לעטר זה כל אחד ואחד משראלי כו'. (קמט) עד מקום שהספיטס יכול לחשב, וצילקוט יתרו שם שהספיטס יכול לחשב, וצ"ל אקספארד עד מקום שהספיטס יכול לחשב, אולם צילקוט תהלים עד שאין הספיטס יכול לחשב, וכן נפסיקתא רנתי עד מקום שאין טופיסטוס יכול לחשב, ונהראת המלה צתלה חשנתי שג"י טופיסטוס היא העיקרית, והיא המלה היונית והרומית *sophista* *sophista* חכם ונבון, אולם אחרי שזי צתתי, ש"ל טופיסטוס והיא המלה היונית *σοφιστής* *sophista* פ"י שולחני (וועקסלער) המתעסק תמיד צתקן מטנעות ומשנעות רבים, והוא הנאות יותר לכונה המאמר, וזעה צמדרש צ"ד, למה הדבר דומה למה שרשם של מדינה, וצילקוט תהלים שם נרשם נצדו. סופיסטו פ"י צעל חשנ"ו שער צנפון כן עפי' העין, אצל מקור המלה לא הערה, וש"ל טופיסטוס וזעה נפסיקתא רנתי שהנאחי טופיסטוס, נכשה ו' מאות ר' והיא השנייה לרוב ע"י שגת המעתיקים. (קנ) צ"ל פלי ארין, מילי מליארין, וצ"ל אקספארד הנוסחא בלייב בליי ארון מילי ארון, וצילקוט יתרו שם כי לי כל הארץ מילי מילי ארץ הוסף מלות ותקן ע"פ הסברה, וצילקוט תהלים רמז תשנ"ז הג' מילי מליא דין, וכן נכשה המאמר הזה נפסיקתא רנתי פכ"א פסקא עשרת הדברות, ושם ג"כ צטעות א"ר תנחום בן חנילאי כי רי אדם רכב רצותים אלפי [שאלן] מי ירידים (כ"ה צדפוס פראג, מי יירדם צדפוס שקלצא ונרעסלויא מי לי ירים צדפוס לניו) שלשון לעז עד מקום שאין טופיסטוס יכול לחשב ע"כ, אין ספק שהמלות רכב רצותים אלפי [שאלן] נשמעו ממקומם. ונרץ להניגס צדאש המאמר, כי עליהם יסוד הדורש, הנה הנאחי כל הנוסחאות ונפלא מאלד לראות עד איפא יד השנייה

רבותים אלפי שנאן, א"ר אלעזר בן פרת וכולן ירדו (קנא) שנונין לכלות את שונאיהן של ישראל, שאילו לא קיבלו את התורה היו מכדין אותן ה' בם (תהלים שם), א"ר לוי אלא שראו פני הקב"ה, מי שרואה פני המלך רבותי מת, שנאמר באור פני מלך חיים (משלי י"ז ט'), דבר אחר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן, (קנב) הנאין והמשובחין שבהם ואעפ"כ ה' בם, הקב"ה מסויים ביניהם, אמרה כנסת ישראל דודי צח ואדום (שה"ש ה' י') מלך בשר ודם יוצא (קנב) לסימפון, (קנר) נאים כיוצא בו, ניבורים כיוצא בו, קנה) קווצים כיוצא בו, אבל הקב"ה אינו כן, בשעה שבא לפני נמל עמו מלאכי השרת הנאין והמשובחין שהיו ביניהן, א"ר יהודה בר סימון, מה כתיב הופיע מדר פארן ואתא מרבבות קרש (דברים ל"ג ב'), אות הוא בתוך רבבות קרש, בשעה שבא לפני, ו"א רכב אלהים רבותים אלפי שנאן, (קנר) א"ר אלעזר בן פרת, במקום שיש (קנר) אוכלוסין (קנר) יש דוחק, אבל בסניי בשבא הקב"ה ירדו עמו אלפי אלפים ורובי רבבות אלפי שנאן, אעפ"כ היה להם ריוח, כמד"א שאנן מואב מנעוריו (ירמיה מ"א י"א), ר' אלעזר בן עזריה, ור' אלעזר המודעי, (קנט) אחר אומר ומחויק היה הדר, אלא א"ל הקב"ה הארך ודרתב וקבל בני ארונך, (קס) והאחר אומר, כשישוב הקב"ה לירושלים הוא

הערות ותקונים.

מנעת, מספר לספר נעשה טעות אחרת, נאשר לא נתנו לז' אל דנרי ר' תנחום, אולם אחר אני אחזה לי, כי צ"ל בפסיקתא לפנינו כרי בליאדין מילי מיליאדין (נהנלעת הר"ש אחר האלף) נמלת מיליאדין כנהוג ברוב השונות) והם המלות היוניות והרומית *mille milliarde*, וזוה הטעותם בכל המקומות, מן כלי בליאדין נעשה צילקוט כי לי כל ארץ, ובפסיקתא רבתי כי לי אדם, וכן מן מילי מיליאדין. נעשה צילקוט יתרו מילי מילי ארץ, (כי אותיות דין דומים בתצניתם לאותיות רין) וצילקוט תהלים שם מילי מילי דין, כי כפרדה המלה לשמים. ובפסיקתא רבתי ויי ליריקם, ובכ"י אקספארד מילי דין, אולי היתה הנוסחא שם מיליאדין נעשה מן ר' אהר"ל והועמתיק הפריד צין הדנקים והיא המלה היונית *μυριάς μυριάδες* (מיריאדע), ויש עוד להעיר שהמלות "גלגון לע"ז בפסיקתא רבתי שהנחתי, אין ספק צדי שרשימות אחת מעתיק הס, נאמרו כי המלות האלה גלגון לע"ז הן, ונא השני אחריו והציגם פנימה צנלי דעת, ואחרי כחצי זאת מנחתי צמערך ערך כולי ככתב ח"ל, כולי בליאדין, מילי מיליאדין, בפסקא דנחש השלישי, פי חלק אלפים עכ"ל. ויש לתקן דנדריו שצ"ל מיליאדין או מיליאדין. (קנא) ירדו שנונין, דרש גלגון מערש שכן, מלגון חרץ שנונים (תהלים יח"ו ו'), ועפ"י הפסיקתא יסד הפייטן ציור צנור אחר שנועות, צפית קרנו להר סיני, רדו מלאכי צנאות שנונים צנרנס וכו', רצותים אלפי גלגון אדני צס. (קנב) הגלגון, דרש גלגון הש"ן לשמוע. (קנב) לסימפון, צ"ל לקימפון, כמו שהוא לנכון צילקוט יתרו לתהלים, והערך צערך קמפון כחצ, פי" שדה שמתקין צו המלכים שמו צנאון יין קמפון וגם צנע"ז (איטליא) הוא קמפי campo ע"כ, ודנריו אלה לקומים מפי' דנריו ה"ל גלגון לטהרות פכ"ז מ"צ, וגם צנריו campus פי" שדה מרוות, הן לטייל ה"ל לשחק כח"ש המוספי. (קנר) נאים כיוצא בו, כמה קווצים כיוצא וצילקוט יתרו ותהלים, כמה נאים כיוצא בו, כמה צנורים כיוצא בו, כמה קווצים כיוצא בו. (קנב) קווצים, צילקוט תהלים נרשם צנרו "פי" צעלי שער ותלחלים" כוונתו לגלגון המקרא (שה"ש ה' ב') וכן צנמרל דדרים ט' ב', צא אדם אחד חיר כ' וקוונותיו סדורות לו תלחלים, גם מנחתי המחמר הזה צספרי צרכה, ד"א ואתא מרצנות קודש, מלך צ"י יושב צתוך פמליא שלו יש צה צני אדם נאים, ויש צה צני אדם קווצים, ויש צה צני אדם צנורים, אצל מי שאמר והיה העולם אינו כן, אלא ואתא מרצנות קודש אות הוא צתוך רצנות קודש ע"כ. (קנר) א"ר אלעזר בן פרת, נעשה בפסיקתא רבתי פכ"א חות ח' ושם הוא צס ר' אלעזר לנד צלי שם אציו. (קנר) אוכלוסין, היא המלה היונית *αἰχμαλωτισμός* ופחרונה מחנה גדול ועם רב. (קנר) יש דוחק, עיין שח"ר ריש פכ"ט, יכול אע"פ שהיו רבים דחוקים היו, והגלגון שם משוגע, ויש לתקן עפ"י הפסיקתא. (קנט) אחד אומר כה, עיין בפסיקתא רבתי שם נוסחא אחרת, ר' אלעזר בן עזריה ור' אלעזר המודעי היו יתני עסקן נהדין פסוק רכב אלהים רצותים אלפי גלגון כ'. (קס) והאחר אומר, עיין בפסיקתא רבתי

הוא מחזיק את הגליות לתוכה, שנאמר הנה אלה מרחוק יבואו וגו' (ישעיה ס"ט י"ב) ויכולה היא להחזיק, אלא א"ל הקב"ה הרחיבי מקום אהלך וגו' (שם נ"ד ב'), ה' בם (תהלים שם) (קסא) א"ל לקיש טברא יש לו על לבו של כל מלאך ומלאך, ושמו של הקב"ה משורף בשמו של מלאך, מיכאל גבריאל רפאל, דא ה' בם (קסב) אדני כתיב, אדונתו בהם, ולא תאמר אדונתו בהם בלבד, אלא אפי' בשעה שבה ליתן תורתו בלשון הזה נתנה לישראל ובו בלשון פתח להם:

אנכי ה' אלהיך, (קסד) וז"ה שמעה עמי וארברה וגו' (תהלים נ' ז') א"ל חמא (קסה) בר תנינא, שמעה עמי שארברה, (קסו) שיהא להם פתחון פה לקטרג לשרי אומות העולם, (קסז) שמעה עמי וארברה, (קסח) א"ל יהודה בר סימון בש"ר יהושע בן לוי, לשעבר ישראל היה שמכם, עד שלא קבלתם את התורה, כשמותם של אומות העולם, סבא ותוילא וסבתא ורעמא וסבתא, כן היה שמכם ישראל, משקבלתם את התורה עמי, שנאמר שמעה עמי וארברה ישראל ואעידה בך, ד"א שמעה עמי, שמעה עמי (קסט) אין מעידין אלא בשומע שנא' שמעה עמי וגו' (קע) אלהים אלהיך אנכי (תהלים שם), ר' יוחנן וריש לקיש, ר' יוחנן אמר אלהים אני

הערות ותקונים.

רנתי סס. ונמדרש ז"ר פ"ס, וכי מחזקת היא ירושלים כו'. (קסא) א"ל לקיש טבלא יס לו כו', כיה זכ"ל אקספארד, וזילקוט יתרו רמז רפ"ו, ופי' טבלא לוח, tabula (טאבלע) ונמדרש פת"ר ריש פכ"ט, ד"ל אדני צס, רצנן אמרין שמו של אלהים היה מעורב עם כל אחד ואחד מייכאל וגבריאל כו', חסר התחלת המאמר "טבלא יס על לבו של כל מלאך ומלאך", וכן תראה מדרשי המ"כ שפי' טבלא דף כי היה כן לפניו נמדרש, ובפסיקתא רנתי פכ"א הנוסחא מנוסה, ה' צס, ר' פנחס צס ריב"ל אדונתו עליהם מייכאל מרתה גבריאל מרתה, ר' פנחס גז"ר לוי מייכאל וגבריאל שמו מעורב צס, א"ל לוי טבלרין שלו חקוקה על לנן צדהין, והנאון צעל זרע אפרים כתב גז"ל כהדן אסטרטנוס, ר"ל חותם הקצ"ה חקוק צס בדרך השרים מועזי המלך שחלו על גז"לם כנגד לבס חותם המלך, אסטרטנוס שר מפקודי המלך עכ"ל, יס לחקן צדצרוי גז"ל אסטרטנוס, והיא המלה היוונית *στρατηγος* (פעלדהער) וכן נמדרש ש"ט מזמור י"ז הנוסחא כן, וז"ל המדרש מהו כי שמי בקרבו שמו של הקצ"ה חקוק על לנן של מלכים כמין אסטרטנוס הס"ד רכז אלהים וגו', ה' צס שמו של הקצ"ה מושותף צהן כנון מייכאל וגבריאל ע"כ. ועפ"י הפסיקתא יסד הפייטן ציור לשנת אחר שזעות, צפיוט קרבו להר סיני, רדו מלאכי צבאות שנונים נחרצם רשם, וזאת רצם קיסים בקרצם, רצותים אלפי שגון אדני צס, וכן צפיוט כצורו לוח צרצותות, ה' צס ועל לבס שמו חקוק בטבלאות וצס נאות, צצנא וזאת, להקראות נמוראות. (קסב) אדני כתיב, נמדרש שו"ר פכ"ט אדני צס, אין כתיב ציור אלא צל"ף דל"ח אדוני על כל העולם צס. (קסג) ולא תאמר אדונתו צס צלנר, צכ"י אקספארד ולא תאמר אדונתו על מלאכי השרת צלנר. (קסד) זש"ה שמעה כו', מוצא זילקוט יתרו סס רמז רפ"ו, ונמדרש שו"ר פכ"ט ד"ל אדני ה' אלהיך, ר' אחא צר תנינא פתח צו שמעה עמי ולדנרה כמו שכתוב בעשרת הדברות, כוונתו אל הפסיקתא שלפנינו, ואמר כי דרוש ר' אחא צר תנינא על המקרא הזה 'כתוב צפסקא דעשרת הדברות שהיא הפסקא הזאת הנקראת צדה השלישי וצמקום ר' חמא פה, הני' סס ר' אחא. (קסה) צר תנינא, זילקוט יתרו צר יצחק. (קסו) שיהא להם. צכ"י אקספארד וזילקוט סס שיהא לי. (קסז) שמעה עמי, צ"ל ד"א שמעה עמי, כי זה הוא דרש אחר על המקרא הזה. (קסח) א"ל יהודה צר סימון, זילקוט יתרו מוצא המאמר הזה צלי סס המזמור, וזילקוט תהלים רמז תש"ס הני' א"ל יוסי צר סימון ומניין סס מכלתא. (קסט) אין מעידין אלא בשומע, צכ"י אקספארד אין מדרגים אלא למי שהוא שומע, ולפי נוסחת שלפנינו הדרש מוכח על מיכאל דקרא ישראל ואעידה צד. (קע) אלהים אלהיך אנכי פטרוך אני פה חסר כי צכלנן מונה שניהם, וצפרטן אין אלו מונחים כי הם דברי ר' יוחנן, לכן צריך להגיה ריש לקיש אחר אלהים אנכי פטרוך אני, מה הפטרוך מוסיף אלא הדין אלהים אלהיך אנכי, ונאמר לנכון צכ"י אקספארד, וזילקוט יתרו סס הלנן מצינא, וצ"ל ר"ל אחר פטרוך

אני דין אני, אלהים אלהיך אנכי פטרוך אני, (קעא) ר' פנחס הכהן ב"ר חמא אמר אלהים אלהיך אנכי, רמי הוא מדבר למשה הוא מדבר, לא בשביל שקראתי אותך אלהים. שנ' ראה נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז' א') אלא אלהים אלהיך אנכי. ד"א אלהים אלהיך אנכי, (קעב) רבותינו אומרים בשופטים הבתוב מדבר לא משום שקראתי אתכם אלהים, שנאמר אלהים לא תקלל (שם כ"ב כ"ז) אלא אלהים אלהיך אנכי, א"ר יהודה הלוי ב"ר שלום בישראל הבתוב מדבר, לא בשביל שקראתי אתכם אלהים, שנאמר אני אמרתי אלהים אתם (תהלים פ"ב ז') אלא אלהים אלהיך אנכי.

(קעו) אנכי ה' אלהיך. לא תהיו (קעד) מגלגלי בתורה שנתתי לכם, אנכי (קעה) בלשון נוטריקון הוא, אנא נפשי כתבית יהבית, (קעו) רב אמר, יהיבה כתיבה נעימים אמריה, (קעז) א"ר ברכיה אנא נהורך (קעה) כליך יאותך, אימתי כשתקבלו עשרת הדברות :

אנכי ה' אלהיך, ר' אחא אמר (קעט) כ"ו דורות היה (קפ) אל"ף קורא תגר לפני הקב"ה לאחר שאני ראשון של אותיות, ולא בראת בי את העולם, אלא בבית, שנאמר בראשית ברא אלהים (בראשית א' א') אל הקב"ה חייך שאני פורע לך, תורה נבראת לפני, עד שלא נברא העולם (קפא) שני אלפים שנה, וכשאבוא

הערות ותקונים.

פטרוך אני. (קעא) ר' פנחס הכהן, זילקוט יתרו חסר מכתב עד אמר ר' יהודה הלוי, כי דלג המעתיק מן מלת אני צסיוס ומאחר ר"ל, אל מלת אנכי צסיוס דברי ר' פנחס. (קעב) רבותינו אומרים. זילקוט תהלים רמז תש"ס, מוצא המאמר הזה צס ר' יהודה צ"ר שלום הלוי, הוא ר' יהודה צ"ר שלום הדורש בפסיקתא דילן אח"ז בישראל הכתוב מדבר, ודרוש ר' פנחס צמח מדבר, מיוחס ג"כ לר' יהודה זה צטעות, ומסר שם האומר וזילקוט יתרו, דרוש ר' יהודה צ"ר שלום, הוא כמו בפסיקתא לפנינו. (קעג) אנכי ה' אלהיך, צכ"י אקספארד הג' מהו אנכי רצ אמר לא תהיו מגלגלין כו'. (קעד) מגלגלין, וכ"ה צכ"י אקספארד, וז"ל מגלגלין כמו שהוא לנכון זילקוט יתרו ס. (קעה) צלשן נוטריקון. וכ"ה צס"ס שנת ק"ה ע"א צס ר' יוחנן, וכן ליחא צמדרש עשרת הדברות (בית המדרש ח"א ד' ס"ג), ולמה פתח הקצ"ה צלשני צתו את התורה לישראל אלנכי הוא נוטריקון אלנכ נפשי כתיבת יהצית, ואלנכי למפרע יהיצה כתיבה, נעימים אמריה. (קעו) רצ אמר, צכ"י אקספארד ד"א למפרע יהיצה כו'. ואלו נעשית לפנינו מן ר"ת ד"א רצ אמר כי תצ המעתיק על אות ד' שהיא ר' וצמדרא סס, רצק אמרי אמריה נעימה כתיבה יהיצה, איכא דאמרי אנכי למפרע יהיצה כתיבה צלשני (צ"ל נעימה) אמריה, ועל פי דברי הפסיקתא האלה יסד ר"א הקליר, צפיוט אז צכתא אשורית, ליוס צ' דצצועות, רון דח אנכי צכתא נוטריקון נחצלת, אנכי אלנכ נפשי כתיבת יהצית כו', רשם למפרע אותותי ומאמריה, יהיצה כתיבה נעימים אמריה. (קעז) א"ר צרכיה, צכ"י אקספארד א"ר צרכיה הכהן. (קעה) כלינך יאותך, צמדרא סס המאמר הזה איננו, ונפסיקתא רצתי פכ"א כלינך יונתי תקצלין עשרת דצרייא, צ"ל כלינך יאותך, כשתקצלין עשרת דצרייא, ויחוסר דעת איזה מעתיק נעשה מן יאותך מלת יונתי. (קעט) כו' דורות, נגסה צמדרש צ"ר פ"א, ושם הגיר' א"ר אלעזר צר חנינא צס ר' אחא, וכן נגסה צמדרש חזית פ' ראשו כתם פז, וזילקוט צראשית רמז א' הנוס', ר"א צ"ר אצינא צ"ר אחא, וזילקוט יתרו סס רמז רכ"ו, ר' אחא אומר י' לתקן שג"ל ר' אחא, ונפסיקתא רצתי פכ"א נאמר ג"כ ר' אלעזר צ"ר אצינא צ"ר אחא, רק צטעות עשרים ושתיים דורות, וז"ל עשרים וששה דורות, וצמדרהס צפ"י תפלת על שנת, כתב כ"ו דורות ההם מחדס עד משה רבינו ע"ה, וחלו סס עשרה מחדס עד שנת, ועשרה מנה עד אברהם, וצמסה מאחרהס עד משה. (קפ) אלף קורא תגר לפני הקצ"ה, עיין א"צ ד"ע (בית המדרש ח"א ד' צ"ה). (קפא) שני אלפים, עיין צ"ר פ"ה דאמר רש"ל שני אלפים כו', וצנת פ"ח ע"ז ורש"י סס, וצמניה י"ג ע"ז ורש"י סס, ואצנת דר"כ פ"ל, ועל המאמר הזה כונו דברי הפייטן, צקרוצות יוס א' דצצועות, צשעזע יוס יוס מראש אמונה קדם מפעליו אלפים שנה, וצקרוצות ליוס שני, ה' קנני ראשית דרכו אלפים שנה נמחקתי צתצו, וצפיוט שאחריו שלמו כל אלה צעמוד

וכשאבוא ליתן תורה לישראל איני פותח אלא באל"ף, שנאמר אנכי ה' אלהיך, א"ר נחמיה (קפב) מרו אנכי, לשון מצרי הוא, למלך בש"י שנשבה בנו, ועשה ימים הרבה אצל השבויין, לבש אביו נקמה והלך אצלו והביאו, ובא להשיח עמו בלשונו של שבויין, כך הקב"ה עשו ישראל במצרים כל אותן השנים, ולמדו שיתתן של מצרים, כשנאלץ הקב"ה ובא ליתן להם את התורה לא היו יודעין לשמוע. אמר הקב"ה הרי אני משיח עמהם בלשון מצרי אנכי, כך פתח הקב"ה בלשונו אנכי ה' אלהיך. ד"א אנכי ה' אלהיך לפי שנראה להם הקב"ה (קפג) בים כנזור עושה מלחמה, ונראה להם בסיני כסופר מלמד תורה, ונראה להם בימי דניאל כזקן מלמד תורה, א"ל הקב"ה לא בשביל שאתם רואים אותי דמויות הרבה יש אלהות הרבה, אלא הוא שבים אני ה' שבסיני, אנכי ה' אלהיך, א"ר חייא

הערות וחקונים.

עד עולם כשלנו אלפים עד שלל נצח העולם, ואלפים וחרצנים וחרצנים וחרצנים שנה משנצח עולם. (קפב) מהו אנכי לשון מצרי, וכן נמדרש עשרת הדגרות שם (צית המדרש ח"א ז' ס"ג) ד"ל למה פתח הקב"ה אנכי, לפי שאנכי לשון מצרי הוא, וכדי לשמש בלשון שגשג צו צמרים פתח בלשון, ובפסיקתא רבתי פכ"א ר"י ור' נחמיה ר' יהודה אומר אין לשון אנכי אלא לשון אהבה לשון חסד, למלך שלטת את בנו למדינת הים, ולמד לשון בני הים, וכשנא מומדינת הים התחיל מדרש עמו בלשון, כך לפי שהיו ישראל נצרך מצרים ולמדו לשונם, כיון שצלו לפני הר סיני, התחיל הקב"ה מסיים עמהם בלשון אנכי אנוך, ור' נחמיה אומר כ"י. המאמר הזה אשר שם בשם ר' יהודה הוא המאמר שלפנינו בפסיקתא בשם ר' נחמיה, אך בשני לשון ואריות יתור, אך נשמעו שם אחת מלות וכנ"ל אין זה לשון אנכי אלא [לשון מצרית, שהיא] לשון אהבה כ"י, והשמיט המעתיק מן לשון א', אל לשון ז', ופי' שפתרון מלת אנוך בשפת מצרים הוא אהבה וחסד, ומזה נגזר דברי מדרש אסתר רבה פ' וישלח ספרים אר"פ ולא עוד כ"י. אצל הקב"ה דבר עם ישראל בלשון שלמדו, היינו הוא דכתיב אנכי ה' אלהיך לשון יתקן ע"כ, והרצ נעל יפ"ח כתב שם לשון יתקן לשון אנוך גרסי', ועיקר זה נמכילתא פ' יתרו דגרסינן מהו אנכי לשון מצרי ובלשון מצרי אנוך, משל למלך ששנה צו כ"י עכ"ל, שנה צוואה, כי נמכילתא אין כל דומה ממאמר הזה, אך יען בילקוט יתרו שם חסר ציון המקור, ונרמז רפ"ה שלפניו נרמז מכלילתא, תשז שהיון הזה מוסב גם על רמז רפ"ו, ולא ידע שהפסיקתא היא המקור, ועפ"י הפסיקתא הזאת יסד הקליר בפיו יוס' ד' דשנעות, אזי נכתב אריות בלשון ערבית ונדבר מצרית הנחלת לזה ערבית, והרוא"ה כתב שם, ונדבר מצרית כן איתא במדרש והוצא בילקוט רמז רפ"ו, א"ר נחמיה לשון מצרי הוא משל למלך כ"י, עכ"ל. נעלם גם ממוט המקור דברי בילקוט בפסיקתא הם ולא במדרש, והמעתיק אשר העתיק למעני את הפסיקתא מלאוץ הספרים באקספארד העתיק לי' גם מאמר ארוך מהתנחומא יתרו. (ולדעתי הוא הילמדנו הנאזכר כי אין זכר מזה בתנחומא שלפנינו) ונמצא גם שם המאמר שלפנינו בסיניוים מה תוארו: א"ר נחמיה מה לשון מצרי הוא, למה הדבר דומה למלך ששנה צו, ועשה ימים רבים עם השנאים, למד סיחתם של איתן השנאים כשעשה נקמה באויביו והביאו וצא להסית בלשון ולא היה יודע, מה עשה התחיל לספר עמו בלשון השנאים, כך עשה הקב"ה עם ישראל צמרים, למדו סיחתם של מצרים, כשנאלץ הקב"ה וצא ליתן להם את התורה לא היו יודעים לשמוע, אמר הקב"ה הריני משיח עמהם בלשון מצרי אנוך, אדם כשהוא מתקבץ למד לחצירו צמרים אני, הוא אומר אנוך, כך פתח הקב"ה בלשון אומר אנכי. (קפג) צים כנזור כ"י צסיי כסופר כ"י צייז דניאל כזקן, עין בפסיקתא רבתי שם פכ"א ונמכילתא יתרו (פ"ה כ' אנכי) איתא, כשגלה על הים כנזור עושה מלחמות שנאמר ה' איש מלחמה, נגלה על הר סיני כזקן מלא רחמים, שני ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לצנח הספיר כ"י. וכן מונח צר"י יתרו בשם המכילתא, ועפ"י המכילתא יסד הפייטן בפיוט חתמות ארץ ליום א' דשנעות, דרך נעשותו צמים עמוקים נזור נגלה ונלחם במצוקים, בתמו צסיי דתות וחוקים, אזי כרחמן נגלה משחקים, וכן בפיוט אנכי ראש לדורות, נמערין ליל שני, גואלן כזקן צינעה נגלה לכללם, כ"י. אזי כנזור נגלה ונחמיהו עד עולם, וכן צינע לשנת אחר שנעות, ממוט שמרחה צים

חייא בר אבא לפי כל עסק ועסק, וכל דבר ודבר היה נראה להם בים כגבור עושה כלחמה, ונראה להם כסיני כסופר שהוא מלמד תורה ועומר ביראה, ונראה להן בימי שלמה לפי מעשיהן של בחור, שנאמר מראהו כלבנון בחור כארזים (שה"ש ה' ט"ז) ונראה להם בימי דניאל, כזקן מלמד, (קפד) שכן נאה לתורה להיות יוצאה מפי זקנים:

ד"א אנכי ה' אלהיך, (קפה) א"ר תנינא בר פפא, נראה להן הקב"ה פנים וזעפות, פנים בינוניות, פנים מסבירות, פנים שוחקות, פנים שוחקות למקרא, כאדם מלמד את בנו תורה צריך ללמדו באימה, פנים בינוניות למשנה, פנים מסבירות לתלמוד פנים שוחקות לאגדה, א"ל הקב"ה אע"פ שאתם רואים דמיונות הללו, אלא אנכי ה' אלהיך, א"ל לוי נראה להן הקב"ה (קפו) כאיקונין הוו, שיש לה פנים מכל מקום, אלף בני אדם מביטין בה, והיא מבטת בכלן, כך הקב"ה כשהיה מדבר לישראל, כל אחד ואחד מישראל היה אומר עמי הדיבור מדבר, אנכי ה' אלהיכם אין כתיב כאן, אלא אנכי ה' אלהיך, א"ר יוסי בר רענא (קפו) לפי כחו של כל אחד ואחד היה הדיבור מדבר עמו, ואל תתמה על דבר זה, שרמץ שהיה יורד לישראל, כל אחד ואחד היה טועמו לפי כחו, התינוקות לפי כחן, והבחורים לפי כחן, והזקנים לפי כחן, התינוקות לפי כחן, כשם שהתינוק הזה יונק משרי אמו כך היה טעמו, שנ' והיה טעמו כטעם לשר השמן (דברים י"א ח') הבחורים לפי כחן, שנ' ולחמי אשר נתתי לך (קפה) לחם ושמן ורובש האכלתיך (יחזקאל י"ז י"ט) והזקנים לפי כחן, שנאמר וטעמו כצפיתית ברבש (שמות י"ז ר"א), ומה אם הם כל אחד ואחד היה טועם לפי כחו, הדיבור על אמת כמה וכמה, אמר דוד קול ה' בבח (תהלים כ"ט ו') בבחו אין כתיב כאן אלא בבח, בבחו של כל אחד

הערות ותקונים.

זים כגבור נלחמים, אחל לסיני כזקן מלא רחמים. (קפד) שכן נאה לתורה, נפסיקתא רבתי שם, שזין תורה נאה [שתהא יוצאה] חלל מפי זקן, מה טעם דכתיב נביאים חכמה ואורח ימים תנונה, וכן דניאל אומר ועתיק יומין יתיב. (קפה) ח"ר תנינא כו' פנים זועפות, כן מוצא זילקוט יתרו שם, גם מוצא כן צרוקה (ה' חסידות שרש התורה) שם הפסיקתא, אך נמקום זועפות הנ' שם זעומות, ואחר פנים שוחקות, חסרה מלת "אגדה" וכן לזה המאמר כיון הרוקח (ה' חסידות שרש זכיות) כמה דמיונות רלו נסיני פנים נפסיקתא עכ"ל. וכן תמונא נפסיקתא רבתי ככ"ל פסקא עשרת הדברות (סיון ו') אר"ה נר פפא פנים נפנים, איתתי למקרא פנים צינוניות למשנה. פנים מסבירות לתלמוד, פנים משחקות לאגדה, והוא כמו שהוא לפנינו נפסיקתא דילן, אך נמקום אימתי נר"ך להגיה אימה, אלז נמס' סופרים פט"ז ה"צ נוסחא אחרת. והתני ר"ה נר פפא פנים נפנים דנר ה', פנים תרי נפנים תרי הא ארבעה אפינן, של איתיה למקרא, פנים צינוניות למשנה, פנים שוחקות להש"ס, פנים מסבירות לאגדה, וכן יסד הפייטן נפלקו ליום ז' דשנעות, פנים צלמה למקרא למודיהם, פנים צינוניות למשנה ערכיהם, פנים שוחקות לתלמוד חכמיהם, פנים מסבירות לאגדה טעמיהם, וגם המאמר מפסיקתא רבתי שם, ר' נתחנן נס' ר' יעקב נן תרדא, כמה הפנים לפנינו י' לך אדם שהיה רוצה ללמוד כו' נשנה נמס' סופרים פט"ז ה"ג, אך שם הגי' ר' נתחנן נס' יעקב נר ינא, ויש להעיר במדרש שמ"ר ריש פכ"ט, ד"ל אנכי ה' אלהיך הה"ד פנים נפנים דנר ה' עומס, עיקר חסר מן הספר, ונשמע ע"י העתיק הדרשה על מקרא זה, כמו שהיא כחונה נפסיקתא. (קפו) כאיקונין האו, עיין נפסיקתא רבתי שם (אות ו') ואיקונין פי' צורה ודמות. (קפו) לפי כחו של כל אחד ואחד, נזכילתא יתרו (פ' וכל העם רואים) שהיו משמישים את האדם לפי כחו, שנאמר קול ה' נכה, ונמדרש שמ"ר ריש פכ"ט אלו היה כתוב קול ה' נכה לא היה העולם יכול לעמוד אלא קול ה' נכה, נכה של כל אחד ואחד, הצחורים לפי כחן והזקנים לפי כחן, והקטנים לפי כחן כו'. ועיין נתחנן פי' שמות, ויאמר ה' אל אהרן זש"ה ירעם אל נקולו. (קפה) לחם ושמן, הנוסחא הזאת מוצא גם בגמרא יומא ע"ה עינ כתיב לחם וכתיב דגש אר"י נר"ה כו' אולם נמקרא נאמר סולת ושמן ודגש. וכן נתחנן

בחורש השלישי

אחד, א"ל הקב"ה (קפט) לא מפני שאתה שומע קולות הרבה, אלא היו יודעים שאני הוא, אנכי ה' אלהיך, בעולם הזה נגאלו ישראל ממצרים ונשתעבדו בבבל ומבבל למדי, וממדי ליון, ומיון לארם, ומארם הקב"ה גואלן, ואינן משתעבדין עוד, שנאמר ישראל נושע בה' תשועת עולמים לא תבושו ודא תכלמו עד עולם עד (ישעיה מ"ה י"ז) :

חסלת פסקא בחורש השלישי.

הערות ותקונים.

נתקומא פ' שנות פ' ויאמר ה', מונח כמו שהוא לפנינו. (קפט) לא מפני שאתה שומע קולות הרבה, צילקוט יתרו רמז רפ"ן נוסף נדדו "ש אלהות הרבה" והוא נכון מאוד להצגת הענין, וכ"ה צמ"ר פכ"ט, אמר הקב"ה לישראל לא ששמתם קולות הרבה תהיו סגורין את אלהות הרבה יש צמיחם אלא תהיו יודעים שאתה אלהיך שאתה אלהיך.

פסקא י"ג.

דברי ירמיהו.

(א) דברי ירמיהו, (ירמיה א' א'), (ב) ר' אבא בר כהנא פתח, צהלי קולך בת גלים (ישעיה י' ל'), (ג) א"ל ישעיהו לישראל, עד שאתם עסוקין בשירים וזמירות לעז, צהלי קולך בדברי תורה, (ד) שיש קולך (ה) לבלין קולך בת גלים, מה הגלים הללו מסויימין בים, כך היו אבותיכם מסויימין בעולם, ד"א בת גלים, בת גולים (ו) ברתיהון דגליליא, בתו של אברהם אבינו, שאמר הכתוב ויאמר

הערות ותקונים.

(א) דברי ירמיהו, היא הפטורה פ' מעות, וראשיה לתלחא דפורענותא, אשר קודם תשעה בלח, כוונתו צת"ס מנחם ל"א ז', וכוונתו הארכתו לדבר מזה. (ב) ר' אבא, המאמר הראש פתחת דליכה רבתי סימן א' כולו נפסיקתא הזאת מקורו, גם מונח צילקוט ישעיה רמז רפ"ד, ד"ה ר' אבא צ"ס הפסיקתא ולא צ"ס המדרש. (ג) א"ל ישעיה כו, כל זה חסר רפ"י אקספארד, וצ"י פארמא (*), והני' שם ראש"כ פתח צהלי קולך בת גלים. צהלי קולך לבלין קולך, בת גלים מה גלים הללו מסויימים. (ד) שיש קולך צ"ל צייני, כמו שהוא צילקוט שם. וכן הציא הערוך ערך ציינ, ח"ל צריס פסקא דדברי ירמיהו. צהלי קולך צייני בקלך, והציא שם עוד מאמרים אחרים אשר הוולה הזאת בקרצס ופי' השמעת קול. (ה) לבלין קולך, צ"י אקספארד לבלין בקלך, וצ"י פארמא לבלין קולך, כפרדה המלה, וצילקוט ישעיה לבלין בקלך, וצמ"ר ח"כ שם נפסיקתא נאמטו המלות האלה, ונכתבו תחתיהן. צהלי קולך צת"ס כנסיות, וצמ"ר ח"כ כתב שם צילקוט ישעיה גרס צייני קולך לפלפין [צ"ל לבלין]. פי' היה משורר לפני הכלות בקול נעים כעוף המצויין בקולו עכ"ל, נראה כי מלת לבלין מתר לפני היכולות, ופירושו דחיק מאד, ואולי צ"ל צמ"ר בקלך. (ו) צתהון דגליליא, צ"י אקספארד צתהון דגליליא, צ"ל צתהון, וצ"י פארמא חסרות שתי מלות האלה, וצמ"ר ערך גל ה' הציא, ח"ל צריס פסקא [צ"ל פסקא] דדברי ירמיהו, בת גלים צת גולים, צתהון דגליליא ע"כ, מפרש גליליא מעין גלות

(* צמ"ר הזה לא נמצא רק הפסקות של ה"ב הפטרת, שהם דש"ח נר"ע חר"ק עד"ש, ומתחיל מהפסקא הזאת.